

Curs de *toki pona*

jan Pije

traduït al català per Lluís Batlle

21 de setembre de 2004

Índex

1	Introducció	2
2	Pronunciació	3
3	Frases bàsiques	6
4	Complement directe	9
5	Adjectius, noms compostos i adverbis	12
6	Preposicions 1: <i>lon</i> , <i>kepeken</i> , i <i>tawa</i>	15
7	Preposicions 2	20
8	Negació - Preguntes de sí o no	23
9	Gènere, paraules no oficials i ordres	26
10	Preguntes utilitzant <i>seme</i>	31
11	<i>pi</i>	34
12	Conjuncions, temperatura	38
13	Colors	42
14	Éssers vius	45
15	El cos	48
16	Números	51
17	<i>la</i>	54
18	Conclusió (de <i>jan Pije</i>)	57
19	Solucions als exercicis	58

Capítol 1

Introducció

toki! Estic encantat que hakis decidit donar una ullada a aquestes lliçons. Espero que aquesta introducció et respongui qualsevol pregunta que puguis tenir. Si creus que vols aprendre Toki Pona, aquesta introducció també et donarà una idea de la feina que t'espera.

Honestament, la Toki Pona no té masses seguidors, però la comunitat Toki Pona inclou com a mínim tres parlants fluïts (cosa que no poden dir moltes altres comunitats de llenguatges construïts). Però si tu ets una d'aquestes persones que trobo de tant en tant, que pensen que la Toki Pona té varis centenars de parlants... bé, no es tracta pas d'això. De tota manera, et demanaria que consideressis la Toki Pona no pel que et pugui arribar a entretenir o pels seguidors que té, sinó més per les idees de simplicitat que et pot ensenyar, a més d'una manera més natural de pensar.

Si ets com jo, mentre aprenguis Toki Pona trobaràs que les idees que introdueix la Toki Pona potser entren en conflicte amb la teva opinió de les coses. No és pas fàcil adaptar-se a la manera de pensar que la Toki Pona requereix. Però tingues paciència; Segur que, tot i si no estàs d'acord amb les idees darrera la Toki Pona, al menys eixamplarà la teva ment i t'ajudarà a entendre les coses millor. La Toki Pona és molt més que només un llenguatge.

Ara hauries de poder decidir si vols o no vols aprendre la Toki Pona. Un últim advertiment: No et pensis que estàs sol aprenent el llenguatge. Estaré encantat d'ajudar-te amb el que sigui que et doni problemes; no dubtis en escriure'm per missatgeria instantània o bé per e-mail a bknight009@yahoo.com (en tokipona o en anglès). També estic en el xat de Toki Pona sovint, i si no sóc allà el primer cop que entres al xat, continua-ho provant de tant en tant, i segur que em trobes.

Havent dit això, gaudeix les lliçons, i bona sort aprenent la Toki Pona!

Capítol 2

Pronunciació

Hi ha catorze lletres a l'alfabet de la Toki Pona: nou consonants (**j k l m n p s t w**), i cinc vocals (**a e i o u**).

Consonants

Excepte la **j**, totes les consonants es pronuncien com qualsevol persona parlant d'un idioma europeu espera. En una taula, exemplificant-ho amb paraules.

Lletra	Pronunciada com
k	k ilo
l	làmina
m	m ón
n	n ino
p	p araula
s	sabata, braç, brossa
t	t aula
w	u diftongada: Pau, taula, pingüí
j	i diftongada: axioma, piano

Ja t'hauràs adonat, doncs, que la **j** no es pronuncia com la **j** catalana. Es pronuncia exactament com la **y** castellana. Altres llenguatges com l'Esperanto també són així; de tota manera, si mai has estudiat un llenguatge que fa servir la **j** així, assegura't que ho pronuncies sempre tot bé. Si veus una **j**, imagina't que és una **i**, o potser encara millor una **y**.

Vocals

Les vocals de Toki Pona són com les vocals del castellà, l'italià o l'Esperanto. O sigui, les típiques **a e i o u** tancades. En una taula, amb exemples catalans:

Lletra	Pronunciada com
a	pa
e	temps
i	ritme
o	tomb, tambor (veure notes)
u	dubte

Pràctica

Perquè puguis practicar la pronunciació, he fet una llista de paraules en Toki Pona. Baixa't la llista i practica dient cada paraula. Llavors, escolta el fitxer d'àudio per comparar la teva pronunciació.

Hi haurà una pausa de cinc segons entre cada paraula del fitxer d'audio. Bona sort!

Baixa't la llista de paraules
Baixa't el fitxer d'àudio

Perquè puguis practicar la comprensió auditiva, he fet un fitxer d'audio de mi mateix tal com pronuncio dotze paraules diferents en Toki Pona. La teva feina és escoltar cada paraula, i llavors escriure-la. Una vegada ho hagas fet, obre el fitxer de text i comprova les teves respostes. Bona sort!

Baixa't el fitxer d'àudio
Baixa't la llista de paraules

Ara que has après l'alfabet, mira't aquest petit dibuix de "L'Lament", un parlant de Toki Pona. Aquest mostra catorze paraules diferents de Toki Pona, cadascuna començant amb una de les lletres de l'alfabet de Toki Pona; hi ha també un dibuix de què representa cada paraula. Clica aquí per veure la imatge¹.

Material Avançat

Si ho has fet bé als exercicis de pràctica, llavors has après el material essencial que necessites saber fins ara. Tot i això, encara hi ha coses a aprendre. Si creus que la feina de pronunciació és prou difícil, et recomano que no estudiis el material que hi ha a partir d'ara; tot i això, aquesta informació és important per algú qui realment vol aprendre la Toki Pona, i per tant al final ho hauràs d'acabar llegint.

Si la lliçó de pronunciació no ha estat massa difícil, i vols aprendre més, continua llegint:

1. Totes les paraules oficials de Toki Pona (que són les paraules com *toki* o *pakala* que es troben en el diccionari Toki Pona - anglès) mai s'escriuen amb cap majúscula. (Sí, fins i tot a començament de frase són totalment en minúscules).

2. L'únic moment en què s'usen majúscules és amb les paraules no oficials, com els noms de persones, llocs o religions. Per exemple:

jan Kalisija li pona. (*Kalisija*, el nom d'una persona, és la única paraula amb majúscula en aquesta frase.)

ma Elopa li sul. (*Europa* no és una paraula oficial de Toki Pona, i per tant, s'escriu amb majúscula.)

3. Degut a que la Toki Pona té tan poques consonants, el so exacte que es pronuncia pot ser força lliure i flexible. Apart de les pronunciacions que has après abans en aquesta mateixa lliçó, aquí hi ha una petita llista d'algunes de les altres pronunciacions que algunes consonants poden tenir:

Lletra	Pronunciada
p	b ona
t	d it
k	g at
s	ca s a, z ero

4. Les síl·labes en Toki Pona segueixen aquest patró: consonant + vocal + **n** opcional.

La consonant pot no ser imprescindible si parlem de la síl·laba inicial de la paraula (per exemple, no hi ha consonant inicial a *ali* o a *unpa*).

La **n** final no es pot fer servir si la pròxima síl·laba comença amb **m** o amb **n**.

¹ Tingues en compte que *Elena*, la paraula Toki Pona per *grec*, no és una paraula del diccionari de Toki Pona. S'ha fet servir perquè no hi ha paraules en el diccionari de Toki Pona que comencin per **e**.

Hi ha quatre combinacions que no són permeses, degut a la seva dificultat tant escoltant com pronunciant-les. Aquestes són: *ji*, *ti*, *wo*, i *wu*.

5. La tònica sempre és la primera síl·laba.

Capítol 3

Frases bàsiques

Vocabulari

Noms

<i>jan</i>	algú, persona
<i>mi</i>	jo
<i>moku</i>	menjar
<i>sina</i>	tu
<i>sunu</i>	sol
<i>telo</i>	aigua, líquid

Verbs

<i>moku</i>	menjar
<i>pona</i>	bo, simple; arreglar
<i>suli</i>	gran, alt, llarg, important

Paraules gramaticals

li separa un subjecte de tercera persona del seu verb (veure lliçó)

Lliçó

Frases amb *mi* o *sina* com a subjecte

Bé, un dels principis que hauràs d'aprendre de Toki Pona és que no existeix cap forma del verb *ser*, tal com ho fem servir en català, ni en present ni en futur ni en passat. I també, al contrari que en català, estem obligats a escriure sempre el subjecte. Per exemple:

<i>mi pona</i>	Jo (sóc) bo
<i>sina suli</i>	Tu (ets) gran/important

Simplement escriu *mi* o *sina*, i llavors completa la frase amb un verb o un adjectiu. Aquestes són les frases més simples en Toki Pona, però ja t'has trobat una cosa a la que probablement no estàs acostumat: totes les paraules com *és*, *són*, *seran*, *era*, ... Digue-li adéu! Tot i que això et pot semblar estrany, és més de fet més simple, si hi penses. Hi ha altres llengües que no tenen forma del verb *ser*, així que tampoc pensis que no escriure aquest verb és un fet molt estrany. Només farà falta una mica de pràctica per acostumar-se a la idea.

L'ambigüitat de la Toki Pona

Bé, ara ve un altre concepte que potser et sorprendrà. Has observat que vàries paraules del vocabulari tenen múltiples significats? Per exemple, *suli* pot voler dir *llarg... o gran... o important*. Per ara, et deus preguntar, 'Què està passant? Com pot una paraula tenir tants significats?' Bé, benvingut al món de Toki Pona! La veritat és que hi ha moltes paraules que són així en Toki Pona. Donat que el llenguatge té tan poc vocabulari i aquest és tan bàsic, l'ambigüitat és inevitable. Tot i això, aquesta poca precisió no és necessàriament una mala cosa: Degut a ella, un parlant de Toki Pona està forçat a centrar-se en l'aspecte més bàsic, inalterat de les coses, en comptes de fixar-se en molts detallets.

Un altre sentit en el que la Toki Pona és ambigua és que no pot especificar si una paraula és singular (Només hi ha una cosa) o plural (Hi ha més d'una cosa). Per exemple, *jan* pot significar tan *persona* com *gent*. Si has decidit que la Toki Pona és massa arbitrària i que no tenir plurals és ja inacceptable, tranquil·litza't. La Toki Pona no és l'única llengua que no especifica si un nom és plural o no. El japonès, per exemple, fa el mateix. Així, si ara aprens aquest concepte en Toki Pona, guanyaràs alguns d'aquests coneixements en menys temps. Això és un punt de vista comfortable, no?

El verb

I ara estudiarem una altra cosa que segurament també et semblarà estranya. Observa aquests exemples:

mi moku Jo menjo / Jo sóc menjar
sina pona Tu ets bo / Tu arregles

De nou, pots apreciar l'ambigüitat de la Toki Pona. Degut a que la Toki Pona no té el verb *ser*, el significat exacte es perd. *moku* en aquesta frase podria ser un verb, o podria ser un nom; igualment com *pona* podria ser un adjectiu, o podria ser un verb. En situacions com aquestes, qui escolta ha de basar-se en el contexte. Després de tot, cada quan sents la frase *Jo sóc menjar*? Espero que no gaire sovint! Pots estar prou segur que *mi moku* vol dir *Estic menjant*. Per frases com *sina pona*, hi ha una altra manera que et permet especificar el que vols dir, però això ho aprendràs a la pròxima lliçó.

La falta de temps verbal

Els verbs en Toki Pona no tenen temps verbal.

mi pona Sóc bo / Era bo / Seré bo

Aquest és un altre exemple de la poca precisió de la Toki Pona. Si fos absolutament necessari, hi ha maneres de dir que alguna cosa ha passat al passat, al present, o al futur, però queden força abans no ho aprenguis.

Frases sense *mi* o *sina* al subjecte

Ja hem mirat les frases de *mi* o *sina*, que són les més fàcils possibles en Toki Pona. Per frases que no fan servir *mi* o *sina* de subjecte, hi ha una menudesa que hauràs d'aprendre. No és massa complexa; simplement et caldrà pràctica per recordar-ne el seu ús. Observa com s'usa *li*:

telo li pona (L')aigua (és) bona
suno li suli (El) sol (és) gran
moku li pona Menjar (és) bo / (El) menjar (és) bo

li és una paraula gramatical que separa el subjecte del seu verb. Recorda: només es fa servir quan el subjecte no és ni *mi* ni *sina*. Tot i que *li* sembla inútil ara, mentre continues aprenent Toki Pona veuràs que algunes frases podrien ser molt confuses si *li* no hi fos. Així doncs, prova de practicar-lo tant com en tinguis oportunitat, fins que sigui normal per tu.

Pràctica

A partir d'ara, a cada lliçó trobaràs exercicis de traducció com aquests. Al final d'aquest manual hi trobaràs les solucions, per comprovar si ho has fet bé o no.

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

La gent és bona.

Estic menjant.

Ets alt.

L'aigua és simple.

El llac és gran.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

suno li suli.

mi suli.

jan li moku.

Capítol 4

Complement directe

Vocabulari

Noms

<i>ilo</i>	eina, dispositiu, màquina
<i>kili</i>	qualsevol fruita o vegetal
<i>ni</i>	aquest, aquell
<i>ona</i>	ell, ella, això, allò
<i>pipi</i>	insecte, aranya, escarabat
<i>ma</i>	nació, país, regió, terra, terreny, paisatge
<i>ijo</i>	alguna cosa, qualsevol cosa, cosa

Verbs

<i>jo</i>	tenir; propietat, possessió
<i>lukin</i>	veure, mirar; visió, vista
<i>pakala</i>	espatllar, destruir; accident
<i>unpa</i>	fer sexe amb; sexe; sexual
<i>wile</i>	voler, necessitar, haver de; desitjar

Paraules gramaticals

e introdueix el complement directe (veure lliçó)

Lliçó

Complements directes utilitzant *e*

A la tercera lliçó, hem vist com les frases com *mi moku* podrien tenir dos grans significats: *Estic menjant* o *Sóc menjar*. En aquestes situacions, ens hem de basar molt amb el contexte. Tot i això, hi ha una manera d'especificar que vols dir *Estic menjant* i no *Sóc menjar*. Observa:

mi moku e kilì. Menjo fruita.
ona li lukin e pipi. Ell està mirant l'escarabat.

El que rep l'acció és el *complement directe*, i en Toki Pona, separem el verb del complement directe amb *e*, de manera que no hi ha confusió.

A la tercera lliçó també hem discutit com *sina pona*, com *mi moku* tenia dos possibles significats: *Tu ets bo* o bé *Tu estàs arreglant*. Normalment, voldria dir *Tu ets bo* simplement perquè ningú diu *Estic arreglant* sense dir què és el que estan arreglant. Amb *e*, ara pots especificar:

ona li pona e ilo. Ella està arreglant la màquina.
mi pona e ijo. Estic arreglant alguna cosa.

Si has tingut la oportunitat d'estudiar un idioma com el llatí, l'alemany o l'esperanto, el complement directe no t'hauria de ser difícil. Si no, prova de practicar-ne el seu ús (I no oblidis de continuar practicant el *li*). Quan sàpigues una mica més de Toki Pona, veuràs perquè *e* és necessari.

Complements directes utilitzant *e* amb *wile*

Si et fa falta dir que vols fer alguna cosa, segueix aquest exemple:

mi wile lukin e ma. Vull veure el país.
mi wile pakala e sina. T'he de destruir.

Com pots veure, *e* no apareix fins després de l'infinitiu en aquestes dues frases, en comptes d'abans d'ell. Algunes persones han dit, erròniament, coses com *mi wile e pakala e sina*, així que ara ja saps com evitar aquest error.

Frases compostes

Hi ha dues maneres de fer una frase composta en Toki Pona; una manera comporta utilitzar *li*, i l'altra comporta utilitzar *e*. Donat que ja has estudiat totes dues paraules, ara mostrarem com utilitzar-les per fer frases compostes. Observa:

pipi li lukin li unpa.

Aquesta podria ser traduïda com *L'insecte mira i fa sexe*. Afegint *li* abans de cada verb, pots mostrar com el subjecte, que en aquest cas és *pipi*, fa més d'una cosa.

mi moku li pakala.

Això diu *Menjo i destrueixo*. Mentre que *li* encara s'omet abans de *moku* perquè el subjecte de la frase és *mi* (Torna't a mirar l'anterior lliçó si has oblidat aquesta regla), nosaltres sí l'utilitzem abans del segon verb, *pakala*. Si no hi hagués el *li*, la frase seria caòtica i confusa. Les frases compostes amb *sina* segueixen el mateix patró.

Un altre tipus de frases compostes és usat quan hi ha vèrbs directes del mateix verb, com al següent exemple:

mi moku e kili e telo.

Això diu *Menjo/bec fruita i aigua*. *e* es fa servir vèrbs directes perquè tant *kili* com *telo* són objectes directes, i per tant *e* les ha de precedir. Aquí hi ha un altre exemple:

mi wile lukin e ma e suno. Vull veure el país i el sol.

Ostres! Aquesta lliçó ha estat una mica confusa. Potsser vols prendre't el teu temps per rellegir tot el que s'ha dit fins aquí. Quan creguis que estàs preparat, prova aquests exercicis de pràctica:

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

Tinc una eina.
Ella menja fruita.
Alguna cosa m'està mirant.
Ell vol aixafar l'aranya.
La pera és un menjar i és bona.
L'escarabat té set.

Imagina't la última frase així: l'escarabat vol beure aigua.
I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

mi lukin e ni.
mi wile unpa e ona.
jan li wile jo e ma.
mi jan li sulí.

Capítol 5

Adjectius, noms compostos i adverbis

Vocabulari

<i>ike</i>	dolent, endimoniad, complicat
<i>jaki</i>	brut, fastigós; brossa
<i>lawa</i>	principal, líder; cap; liderar
<i>len</i>	vestit, peça de vestir
<i>lili</i>	petit
<i>mute</i>	vàris, molts
<i>nasa</i>	boig, estúpid, incoherent, estrany
<i>seli</i>	calent, calorós
<i>sewi</i>	alt, superior; cel
<i>tomo</i>	casa, edifici
<i>utala</i>	guerra, batalla; combatre

Lliçó

Adjectius i noms compostos

Com ja deus saber, la Toki Pona té un vocabulari molt mínim. Com menys paraules hi ha, és clar, més fàcil és aprendre. Però, consegüentment, moltes paraules no existeixen en el llenguatge. Per exemple, no hi ha cap paraula que vulgui dir *amic*. Tampoc hi ha paraules per *soldat*, *cotxe*, o *sabata*. Per tant, sovint s'han de combinar vàries paraules per aconseguir el que necessita només una paraula en català. Per exemple, aquí hi ha com dir *amic* en Toki Pona:

jan + pona = jan pona

jan pona en català literalment significa *persona bona*. Donat al tan mínim vocabulari, doncs, també significa *amic*.

Tal com has observat, l'adjectiu (que era *pona* en l'anterior exemple) va després del nom, com normalment en català (al contrari que l'anglès). Sovint, si estudiem l'anglès com al llengua estrangera, tindrem tendència a col·locar els adjectius davant del nom. Les llengües estrangeres es mesclen amb facilitat mentre les estem aprenent.

Apart dels adjectius com *pona*, molts dels verbs es fan servir sovint com a adjectius:

	<i>jan</i>	persona
1.	<i>pakala</i>	ferir
	<i>jan pakala</i>	persona ferida, víctima, etc.

<i>ilo</i>	eina
2. <i>moku</i>	menjar
<i>ilo moku</i>	eina de menjar, com per exemple forquilla o cullera

Pots afegir més d'un adjectiu a un nom per aconseguir el significat desitjat:

<i>jan</i>	persona
<i>jan utala</i>	soldat
<i>jan utala pona</i>	un bon soldat
<i>jan utala pona mute</i>	molts bons soldats
<i>jan utala pona ni</i>	aquest bon soldat

Com hauràs vist, *ni* i *mute* són al final de la frase. Això passa quasi sempre. La raó per això és que les frases es construeixen tal com les vas dient, i els adjectius han de ser col·locats en un ordre lògic, organitzat. Per exemple, observa la diferència entre les següents dues frases:

<i>jan utala pona</i>	un bon soldat
<i>jan pona utala</i>	l'amic que lluita

Ara venen algunes combinacions d'adjectius fent servir paraules que ja has après i que són prou típiques. Intenta comprendre'n els significats literals:

<i>ike lukin</i>	lleig
<i>jan ike</i>	enemic
<i>jan lawa</i>	líder
<i>jan lili</i>	nen
<i>jan sewi</i>	déu
<i>jan suli</i>	adult
<i>jan unpa</i>	amant, prostituta
<i>ma telo</i>	fang, aigüamoll
<i>ma tomo</i>	ciutat
<i>mi mute</i>	nosaltres
<i>ona mute</i>	ells
<i>pona lukin</i>	maco, atractiu
<i>telo nasa</i>	alcohol
<i>tomo telo</i>	lavabo

Hi ha una llista molt més llarga amb totes les típiques combinacions de noms que usem en Toki Pona. Tot i això, la llista no ha estat pensada per a aquest curs, i moltes de les combinacions fan servir paraules que encara no has après. Pots mirar la llista aquí; recorda que existeix i mira-la de tant en tant mentre vagis aprenent paraules.

Possessius

Per dir *meu* i *teu*, es fan servir els pronoms utilitzant-los com qualsevol altre adjectiu:

<i>tomo mi</i>	la meva casa
<i>ma sina</i>	el teu país
<i>telo ona</i>	la seva aigua

Altres paraules es fan servir igual:

<i>len jan</i>	la roba d'algú
<i>seli suno</i>	la calor del sol

Adverbis

Sé que ja hem explicat molts aspectes difícils en aquesta lliçó. Per sort, els adverbis en Toki Pona haurien de ser molt simples per tu, així que aguantats uns minuts més, i haurem acabat.

Pels adverbis en Toki pona, l'adverbi simplement segueix el verb que modifica. Per exemple:

<i>mi lawa pona e jan.</i>	Vaig liderar bé a la gent.
<i>mi utala ike.</i>	Vaig lluitar malament.
<i>sina lukin sewi e suno.</i>	Mires el sol cap enlaire.
<i>ona li wile mute e ni.</i>	Ell vol molt allò.
<i>mi mute li lukin lili e ona.</i>	Quasi no el vam veure.

Pràctica

Primer, a veure si pots llegir bé el següent poema. Saps totes les paraules i els conceptes, hauries de poder-lo entendre. Llavors, comprova la teva traducció per cada línia del poema. Aquí el tens:

mi jo e kili.
ona li pona li lili.
mi moku lili e kili lili.

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

El líder va beure aigua bruta.
Necessito una forquilla.
Un enemic els ataca.
Aquella mala persona té roba estranya.
Vam beure molt de vodka.
Els nens miren els adults.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

mi lukin sewi e tomo sulì.
selì suno li selì e tomo mi.
jan lili li wile e telo kili.
ona mute li nasa e jan sulì.

Capítol 6

Preposicions 1: *lon*, *kepeken*, i *tawa*

Vocabulari

<i>kama</i>	venir, esdevenir, causar
<i>kepeken</i>	utilitzar; amb, utilitzant
<i>kiwen</i>	pedra, roca; dur com una roca
<i>kon</i>	aire, atmosfera, esperit, vent
<i>lon</i>	estar en/a/sobre, existir; en, a, sobre
<i>pana</i>	donar, enviar, alliberar, emetre
<i>poki</i>	contenedor, pot, vidre, copa, caixa, etc.
<i>toki</i>	llengua; parlar, dir
<i>tawa</i>	anar a, moure; a, per a

Lliçó

lon

lon, com *tawa* i *kepeken*, poden ser usats tant com a verb com a preposició. Estudia aquests exemples:

<i>mi lon tomo.</i>	Estic a la casa.
<i>mi moku lon tomo.</i>	Menjo a la casa.

En el primer exemple, *lon* és el verb de la frase; en el segon, aquest és una preposició. Interessant, eh? Aquí tens més exemples:

<i>suno li lon sewi.</i>	El sol està al cel.
<i>mi telo e mi lon tomo telo.</i>	Em banyo en el bany.
<i>kili li lon poki.</i>	La fruita és a la cistella.

Utilitzar *lon* amb *wile*

Degut a que *lon* pot ser utilitzat o com a preposició o com a verb, el significat de la frase pot ser una mica confús quan s'utilitza amb *wile*. Per exemple:

<i>mi wile lon tomo.</i>	Vull ser a casa / Vull en una casa.
--------------------------	-------------------------------------

La frase en Toki Pona té dues possibles traduccions. La primera traducció diu que el parlant desitja ser a casa. La segona traducció diu que el parlant vol fer alguna cosa (tot i que ell no diu què vol fer) en una casa. És millor dividir aquesta frase per evitar confusió:

mi wile e ni: mi lon tomo. Vull això: jo sóc a casa.

La Toki Pona sovint fa servir aquest truc *e ni*: per ensortir-se'n sense utilitzar el *que* (o algun altre relatiu) utilitzat en frases com: *M'has dit que estàs menjant*. Aquesta frase seria traduïda com *sina toki e ni tawa mi: sina moku*. Aquest patró és molt típic en Toki Pona i el veuràs cada cop més sovint en aquestes lliçons.

Utilitzant *lon* com a verb d'acció

El que ara aprendràs és un detall de poca importància, i que es fa servir rarament en Toki Pona. També farem servir una mica de vocabulari que encara no hem après. A menys que estiguis molt interessat, segurament hauries de saltar-te aquesta secció i llegir-la més tard si vols, ja que aquesta "feature" no és per res gaire important.

... Així que encara ets aquí? Bé! Primer, hem d'ensenyar dues paraules de nou vocabulari: *lape* (*dormir, son*) i *pini* (*aturar, final*). Aquestes paraules s'ensenyaran amb pròximes lliçons, així que no fa falta que les memoritzis ara si no vols, però són necessàries pel que ara aprendràs. Amb aquest nou vocabulari, pots parlar sobre despertar algú:

mi pini e lape sina. He acabat el teu dormir. T'he despertat.

Això és força fàcil. Però també pots expressar-ho utilitzant *lon*:

mi lon e sina. T'he fet adonar de la realitat. T'he forçat estar present i alerta.

Fixa't, però, que no podries dir *sina lon e mi* (*M'has despertat*). La persona que estava dormint estava en la seva pròpia existència privada del *dormir*. Quan s'ha despertat, ell no sentiria que ha estat dut a la realitat ja que, segons ell, el *dormir* era la realitat. Ell ha estat simplement mogut d'una existència cap a una altra. *mi lon e sina* només funciona perquè, segons qui desperta, sembla com si el que dorm no està present a la realitat d'aquest que desperta; el que dorm està absent, i per tant despertar-lo el torna a la realitat. Captes el sentit?

Si no ho has entès massa bé, no et preocupis. És una petita diversió inclosa per a qui li interessi. Per a la majoria de situacions, és millor utilitzar la frase de *pini e lape*.

kepeken

Aquesta no és massa difícil. De fet és més fàcil que *lon* perquè es fa servir *e* després d'ella tal com has estat fent amb altres verbs.

mi kepeken e ilo. Estic fent servir eines.

sina wile kepeken e ilo. Has de fer servir les eines.

mi kepeken e poki mi. Estic fent servir aquest got.

I *kepeken* també es pot fer servir com a preposició.

mi moku kepeken ilo moku. Menjo fent servir una forquilla.

(o qualsevol tipus d'útil de menjar)

mi lukin kepeken ilo suno. Miro utilitzant una llanterna.

(*ilo suno* = eina de llum, per tant llanterna).

tawa

Utilitzar *tawa* com a verb

Esperem que hakis entès *lon* bé, ja que *tawa* és similar. Igual que *lon*, *tawa* no té una *e* després d'ella.

<i>mi tawa tomo mi.</i>	Me'n vaig a casa.
<i>ona mute li tawa utala.</i>	Se'n van a la guerra.
<i>sina wile tawa telo suni.</i>	Vols anar a l'oceà.
<i>ona li tawa sewi kiwen.</i>	Ella va a sobre la roca.
	(Fixa't que <i>sewi</i> actua de nom. Més literal, seria: Ella va al capdamunt de la roca)

La raó per la qual *lon* i *tawa* no tenen una *e* després d'ells és que no hi ha objecte. Per exemple, a la frase *Me'n vaig a casa meva*, el parlant simplement se'n va a casa. Ell no ha fet res a la seva casa, simplement va cap a ella. Si ell hagués cremat la casa, o hagués intentat de fer -li alguna cosa, o afectar-la d'alguna manera, llavors la *e* podria venir després del verb. Així doncs, en aquests casos no usem *e*.

Utilitzar *tawa* per voler dir *a/cap a*

Tal com he dit fa un moment, *tawa* es fa servir sovint com a preposició.

<i>mi toki tawa sina.</i>	Et parlo a tu.
<i>ona li lawa e jan tawa ma pona.</i>	Va liderar la gent cap a bona terra.
<i>ona li kama tawa ma mi.</i>	Vé cap al meu país.

Aquest també és un bon moment per parlar sobre com dir que t'agraden certes coses. En Toki Pona, per dir que t'agrada alguna cosa, tenim un patró, i el patró fa servir *tawa* com a preposició:

ni li pona tawa mi. Això m'és bo (en altres paraules, m'agrada això).

I per dir que no t'agrada alguna cosa, canvia el *pona* per *ike*.

ni li ike tawa mi. Això m'és dolent. No m'agrada això.

Aquí hi ha altres exemples:

<i>kili li pona tawa mi.</i>	M'agrada la fruita.
<i>toki li pona tawa mi.</i>	M'agrada parlar / M'agraden els idiomes.
<i>tomo li ike tawa mi.</i>	No m'agraden els edificis.
<i>telo sulì li ike tawa mi.</i>	No m'agrada l'oceà.

Recorda que la *e* només pot venir després del verb de la frase. Toki Pona no fa servir clàusules. Així, per exemple, si volguéssis dir *Vull mirar el paisatge*, no podries dir-ho així: *lukin e ma li pona tawa mi*. És millor separar-ho en dues frases:

mi lukin e ma. ni li pona tawa mi. Miro el paisatge. Això m'és bo.

Evidentment, podries escollir dir aquesta mateixa frase fent servir altres tècniques apreses en l'anterior capítol:

ma li pona lukin. El paisatge és bo visualment. M'agrada el paisatge.

Utilitzar *tawa* per voler dir *per a*

Bé, *tawa* vol dir essencialment *anar a* o simplement *a/cap a*, no? No exactament. També pot voler dir *per a*, com en aquesta frase:

mi pona e tomo tawa jan pakala. He arreglat la casa per a invàlids.

Malauradament, el truc de fer que *tawa* tingui aquests dos significats té les seves pegues. Continua llegint per saber perquè.

Utilitzar *tawa* com a adjectiu

Ja saps com algunes paraules en Toki Pona poden ser utilitzades com a noms, verbs, o adjectius, depenent del context. Bé, *tawa* igual. *tawa* es fa servir com a adjectiu per fer la frase que utilitzem per *cotxe*.

tomo tawa cotxe (literalment, *construcció que es mou*)
tomo tawa telo vaixell, barca
tomo tawa kon avió, helicòpter

Ambigüitat de *tawa*

Vull que pensis una mica sobre la següent frase abans de continuar. Mira si pots trobar-hi diferents significats:

mi pana e tomo tawa sina

Bé. Si *tawa* s'utilitza com a adjectiu, llavors la frase diu *Dono el teu cotxe*. Si es fa servir com a preposició, per això, pot voler dir *Et dono la casa*. Així doncs, com en discerneixes la diferència? No pots! (Inserir un somriure endimoniat i burleta). Aquest és un dels problemes inherents en la Toki Pona que no hi ha manera d'evitar.

tawa com a verb d'acció

Només hi ha una cosa més per aprendre sobre *tawa* (Uf!). Recordes com he dit que *tawa* no té una *e* després d'ell perquè no es fa res a cap objecte? Bé, això és cert, però *tawa* pot tenir objectes, com aquests:

mi tawa e kiwen. Estic movent la pedra.
ona li tawa e len mi. Ella ha mogut la meva roba.

tawa pot ser usat com a verb d'acció en aquestes situacions perquè hi ha un objecte. Alguna cosa ha fet una acció sobre una altra; aquest no era el cas de *tawa* en les anteriors frases d'exemple.

kama

Ja hem parlat una mica d'aquesta paraula, però és força freqüent, i per tant ens l'hem de mirar de més a prop.

Primer, es fa servir amb *tawa*, així:

ona li kama tawa tomo mi. Va venir a casa meva.

També es pot fer servir com a verb d'acció. Significa *causar* o *ocasionar*:

mi kama e pakala. He causat un accident.
sina kama e ni: mi wile moku. Has causat això: vull menjar. M'has fet venir gana.
Fixa't que no podies haver dit *sina kama e mi wile moku*.
La Toki pona no té clàusules; les peces de frases no es poden ajuntar així. Si mai dubtes, el millor és simplement separar una frase en dues.

També pot ser usat amb infinitius per a provocar un efecte *progressiu*. Un dels infinitius utilitzats més comuns és *jo*, així que ara mostrarem com funciona. Quan dius *kama jo*, vol dir *aconseguir*, *obtenir*.

mi kama jo e telo. He obtingut aigua.

Curiós, eh? *kama* és una paraula molt flexible.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

He arreglat la llanterna utilitzant una eina petita.
M'agrada la Toki Pona.
Els hem donat menjar.
Aquest és pel meu amic.
Les eines són al contenidor.
Aquella ampolla és al fang.
Vull anar a la seva casa amb el meu cotxe.
S'estan queixant.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

sina wile kama tawa tomo toki.

jan li toki kepeken toki pona lon tomo toki.

mi tawa tomo toki. ona li pona tawa mi.

sina kama jo e jan pona lon ni

Capítol 7

Preposicions 2

Vocabulari

Noms, verbs i adjectius

<i>anpa</i>	sòl; baix, fons; baixar, rebaixar, desafiar
<i>insa</i>	interior, estómac
<i>monsi</i>	darrera, esquena, enrera
<i>sewi</i>	alt, superior, teulat, sostre, cel

Preposicions normalment

<i>sama</i>	igual, similar
<i>tan</i>	raó, causa; degut a, car
<i>poka</i>	costat; al costat, proper, amb

Lliçó

anpa, insa, monsi, i sewi

Tot i que pots estar temptat a fer servir aquestes paraules com a preposicions, de fet són noms. Has d'acompanyar-les d'una preposició per a fer-les servir. Aquí hi ha uns quants exemples.

<i>ona li lon sewi mi.</i>	Ell és sobre meu.
<i>pipi li lon anpa mi.</i>	L'escarabat és sota meu.
<i>moku li lon insa mi.</i>	El menjar és dins meu.
<i>len li lon monsi mi.</i>	La roba és darrera meu.

Així doncs, aquestes paraules es fan servir com a noms, i *mi* és un pronom possessiu que vol dir *meu*. Per tant, *sewi mi* significa una cosa semblant a *sobre meu*, o *l'àrea que està sobre meu*. I donat que aquestes paraules són simples noms, encara has d'utilitzar un verb; en els exemples anteriors, *lon* fa de verb. No t'oblidis d'incloure un verb!

Ja que aquestes paraules no són preposicions, es poden fer servir per altres coses, com qualsevol altre nom/adjectiu/verb. Per exemple, *monsi* com a part del cos, pot significar *esquena* o *cul*. I *anpa* com a verb pot ser

mi anpa e jan utala. He desafiat el guerrer.

sama i tan

L'ús d'aquestes paraules és bastant de sentit comú, però fa falta remarcar unes poques coses per assegurar-nos que tot queda clar.

sama

Aquesta paraula es pot fer servir de diferents maneres, però no crec que sigui massa difícil d'entendre. Anem a veure uns quants exemples:

<i>jan ni li sama ni.</i>	La persona és com jo.
<i>ona li lukin sama pipi.</i>	Ell sembla un escarabat.
<i>sama li ike.</i>	La igualtat és dolenta.

Fàcil, no? Anem a veure el *tan*.

tan

Encara no puc explicar tot el que et cal saber sobre aquesta preposició. Però aquesta és la última preposició de Toki Pona, i per tant, com a mínim l'hem d'introduir aquí.

De nou, anem a veure un exemple:

mi moku tan ni: mi wile moku.

Això vol dir literalment *Menjo degut a això: vull menjar*. Una traducció més normal seria *Menjo perquè tinc gana*.

Això és tot sobre aquesta paraula. La veuràs de nou quan comencem a aprendre a fer preguntes en Toki Pona, però llavors també vol dir el mateix.

poka

poka és una paraula una mica estranya, ja que pot ser tant nom/adjectiu com preposició. Anem a veure cadascun d'aquests usos:

poka com a nom/adjectiu

L'ús és el mateix que has vist abans amb *anpa*, *insa*, *monsi* i *sewi*. Aquí hi ha alguns exemples:

<i>ona li lon poka mi.</i>	Ell està al meu costat.
<i>jan poka</i>	veí; persona que està al teu costat
<i>poka telo</i>	el costat del mar; en altres paraules, la platja

poka com a preposició

Al contrari que *anpa* i la resta, *poka* es pot fer servir directament com a preposició. Aquestes dues frases tenen el mateix significat, però dit de diferent manera:

<i>mi moku poka jan pona mi.</i>	Menjo al costat que el meu amic.
<i>mi moku lon poka pi jan pona mi.</i>	Menjo situat al costat del meu amic.

Així doncs, pots utilitzar *poka* tant com a nom/adjectiu com a preposició. Sempre pots escollir com dir-ho. Aquí hi ha un altre exemple:

<i>mi utala e jan ike poka jan nasa.</i>	He combatut un enemic amb un borratxo.
<i>mi utala e jan ike lon poka pi jan nasa.</i>	He combatut un enemic al costat d'un borratxo.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

El meu amic està al meu costat.

El sol és sobre meu.

La terra és sota meu.

Les coses dolentes són darrera meu.

Estic bé perquè estic viu.

Miro el paisatge al costat del meu amic.

La gent semblen formigues.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

poka mi li pakala.

mi kepeken e poki e ilo moku.

jan li lon insa tomo.

Capítol 8

Negació - Preguntes de sí o no

Vocabulari

<i>ala</i>	no, cap, gens; res
<i>ale</i> o <i>ali</i>	tot, total
<i>ken</i>	poder, ser capaç; possibilitat
<i>lape</i>	dormir; son
<i>musi</i>	divertir-se, divertir; joc, divertiment
<i>pali</i>	fer, fabricar, treballar; activitat, treball
<i>sona</i>	saber, saber com; sabiesa
<i>wawa</i>	fort, intens; energia, força, poder

Lliçó

Negació

En català, fem un verb negatiu afegint *no* a davant del verb, com a la frase *Nosaltres no parlem*. Contràriament, la Toki Pona posa la seva partícula negativa, *ala*, després del verb.

<i>mi lape ala.</i>	No dormo. (literalment: <i>Jo dormo no</i>)
<i>mi musi ala.</i>	No m'ho passo bé.
<i>mi wawa ala.</i>	No sóc fort.
<i>mi wile ala tawa musi.</i>	No vull ballar. (<i>moure's divertint-se</i> = ballar)

Recorda que aquestes frases de *ala* sovint es poden traduir de diferents maneres. Per exemple, la frase *mi musi ala* també es pot traduir com *M'avorreixo*; *mi wawa ala* pot traduir-se com *Sóc feble*. Només s'ha de ser una mica flexible.

ala també pot ser utilitzada d'adjectiu:

jan ala li toki. Ningú parla. (literalment: *persona cap parla*)

No hi ha cap problema si s'afegeix *ala* després del verb (que en la frase anterior és *toki*), i de fet és la manera més normal de parlar. Tot i això, tens la opció de utilitzar *ala* després dels noms, i per això ho volia remarcar. En cas que ho facis, però, recorda de no utilitzar-lo amb *ijo*:

Incorrecte: *ijo ala li jaki.* Res està brut. (Lit: *Cosa cap està bruta*)

Correcte: *ala li jaki.* Res està brut.

Si no està darrera un verb, *ala* ja vol dir *res*, i simplement per això utilitzar *ijo* no és correcte.

ale i ali

Pot semblar estrany introduir les paraules per voler dir *tot* en una lliçó sobre negació. Però tot i aquestes diferències de significat, *ala* i *ale/ali* com adjectius es fan servir igual.

Abans d'aprendre com fer servir aquesta paraula, suposo que et preguntes perquè hi ha dues paraules que volen dir exactament el mateix. Bé, l'explicació té a veure amb fonètica. La paraula *ali* ha estat creada fa poc. Abans d'aquesta, només hi havia *ale*. Però com ja t'hauràs adonat, les paraules *ala* i *ale* pronunciades s'assemblen massa. És fàcil confondre-les de cap, i també és fàcil sentir la paraula equivocada quan es parla en veu alta. La gent es va adonar que *ala* i *ale* podien confondre's massa fàcilment, i per això Marraskuu, el creador de la Toki Pona, va suggerir la paraula *ali*. Aquesta vol dir exactament el mateix que *ale*, ja que és més diferent de *ala* i és més fàcil diferenciar-la. Tant *ale* com *ala* existiran fins que una sigui més popular que una altra. Pots fer servir la paraula que vulguis. Personalment, però, prefereixo *ali*, i aquesta és la que faré servir al llarg d'aquestes lliçons.

Així doncs, parlem una mica de com fer servir aquesta paraula. Fa un moment hem après com *ala* es podia fer servir com adjectiu. Per sort, *ali* s'utilitza igual:

jan ali li wile tawa. Tothom vol viatjar.
ma ali li pona. Totes les nacions són bones.

També, com *ala*, val més no utilitzar *ijo* i *ali* juntes:

Incorrecte: *ije ali li pona.* Tot està bé.
Correcte: *ali li pona.* Tot està bé.

Aprofitant aquestes línies, *ali li pona* és un proverbi de Toki Pona, si no ho sabies.

Preguntes de sí o no

Per formular una pregunta que pugui ser resposta amb *sí* o *no*, has de seguir un simple patró. Mira't com s'ha convertit aquesta frase en una pregunta:

sina pona ala pona? Estàs bé? (Lit: *Tu bé no bé?*)

Per fer preguntes com aquesta, s'ha de dir el verb, llavors *ala* i després repetir el verb. No és tan difícil, no? Només et farà falta una mica de pràctica per acostumar-t'hi. Aquí tens més exemples:

<i>suno li sulì ala sulì?</i>	El sol és gran?
<i>len sina li telo ala telo?</i>	Tens la roba molla?
<i>tomo tawa sina li pakala ala pakala?</i>	Tens el cotxe espatllat?
<i>sina ken ala ken lape</i>	Pots dormir?
<i>ona li lon ala lon tomo?</i>	Que és a casa?
<i>ona li tawa ala tawa ma ike?</i>	Ha anat al país endimonià?
<i>sina pana ala pana e moku tawa jan lili?</i>	Has donat menjar al nen?
<i>pipi li moku ala moku e kili?</i>	Els formigues es mengen la fruita?

Respondre

Respondre aquestes preguntes de sí o no és força fàcil. Si algú us demana *sina wile ala wile moku?* (*Vols menjar?*), pots respondre tan sí com no. Aquí tens com fer-ho:

wile sí
wile ala no

Si vols dir que sí, simplement repeteix el verb de la frase. Si vols dir que no, repeteix el verb i afegeix-li *ala*. Aquí hi ha algunes preguntes i qüestions més:

<i>sina lukin ala lukin e kiwen?</i>	Veus la roca?
- <i>lukin</i>	sí
- <i>lukin ala</i>	no
<i>sina sona ala sona e toki mi?</i>	Entens el que dic?
- <i>sona</i>	sí
- <i>sona ala</i>	no

tan (de nou)

A la última lliçó has après com utilitzar *tan* com a preposició, però ara hem de veure com es fa servir com a nom.

Quan es fa servir com a nom, *tan* vol dir *causa* o *raó*. És clar que pot ser de molta utilitat quan volem traduir una frase com *No sé perquè*. Tot i això, s'ha de canviar una mica la frase:

mi sona ala e tan. No sé la raó.

Això és tot.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

És divertit? Sí.

M'has de dir perquè.

Hi ha un insecte darrera meu?

T'agrado?

No puc dormir.

No vull parlar amb tu.

Ell no ha anat cap al llac.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

sina wile ala wile pali? wile ala.

jan utala li seli ala seli e tomo?

jan lili li ken ala moku e telo nasa.

sina kepeken ala kepeken e ni?

sina ken ala ken kama?

Capítol 9

Gènere, paraules no oficials i ordres

Abans ja has après les paraules *toki* i *pona*, però ara les tornem a introduir perquè les utilitzarem diferent.

Vocabulari

<i>a</i>	ah, ha!, umm, hmm, oh!, etc.
<i>awen</i>	esperar, aturar, romandre; restant
<i>mama</i>	pare, mare
<i>mije</i>	home, marit, xicot, mascle
<i>meli</i>	dona, muller, xicota, femella
<i>mu</i>	bup, meu, muu, oink, qualsevol so d'animal
<i>nimi</i>	nom, paraula
<i>o</i>	utilitzat per vocatiu i imperatiu
<i>pona</i>	Uau! Bé! Genial!
<i>toki</i>	idioma; Ei!

Gènere

La Toki Pona no té cap gènere gramatical, com la majoria de llengües occidentals. Algunes paraules de Toki Pona (com ara *mama*) no et diuen de quin gènere és una persona, i per això fem servir *mije* i *meli* per distinguir-ho. Per exemple:

<i>mama</i>	Un pare o mare, en general. No diu si el pare o la mare.
<i>mama meli</i>	Mare
<i>mama mije</i>	Pare

És tan simple com això. Recorda, però, que en Toki Pona sovint és millor no especificar si la persona de qui parles és mascle o femella, a no ser que hi hagi una raó en especial per fer-ho. Simplement, mascle o femella sovint és innecessari, així que perquè preocupar-se a especificar-ho?

Paraules no oficials

Bé, potser al començament serà dur de pair, però això és una característica prou bona de la Toki Pona. Mira't el diccionari de Toki Pona un moment. Veuràs moltes paraules que ja saps: *pona*, *jaki*, *sunu*, i *utala*. Però, com hauràs notat, no hi ha paraules pels noms de les nacions; tampoc hi ha cap paraula per religions, o fins i tot per a altres llengües. La raó de que aquestes paraules

no siguin al diccionari és perquè són *no oficials*. Qualsevol paraula que no sigui al diccionari es considera no oficial.

Abans de fer servir una paraula no oficial, normalment adaptem la paraula perquè encaixi dins les regles fonètiques de la Toki Pona. Així doncs, per exemple *Amèrica* esdevé *Mewika*, *Canadà* esdevé *Kanata*, i així anar fent. Si vols veure algunes de les paraules oficials, visita aquest enllaç.

Doncs el cas és que aquestes paraules no oficials no es poden utilitzar mai soles. Sempre actuen d'adjectius, i per tant s'han d'utilitzar amb un nom. Per exemple, imagina't que vols dir *Canadà està bé*. Degut a que *Kanata* és una paraula no oficial, actua d'adjectiu. I com que parlem de la nació de Canadà, hem de fer servir la paraula *ma* (la paraula Toki Pona per *nació* o *país*) amb *Kanata*:

ma Kanata li pona.

Clar? Les paraules no oficials s'utilitzen exactament igual que els altres adjectius que has utilitzat fins ara amb Toki Pona. Una traducció més literal de *ma Kanata* és *La nació de Canadà*. Aquí hi ha més frases utilitzant noms de països:

ma Kanse li ike. França és dolenta.
ma Italja li pona lukin. Itàlia és maca.
mi wile tawa ma Tosi. Vull anar a alemanya.

Recordes d'una lliçó anterior que *ma tomo* vol dir *ciutat*? Quan es parla de noms de ciutats, diem *ma tomo* en comptes de només *ma*, i llavors afegim el nom de la ciutat tal com hem afegit el de les nacions abans:

ma tomo Lantan li sulii. Londres és gran.

De nou, la paraula no oficial *Lantan* es fa servir d'adjectiu. Més exemples de noms de ciutats:

ma tomo Pelin Berlín
ma tomo Alenta Atlanta
ma tomo Loma Roma

Així doncs, si estem parlant d'un país utilitzem *ma*, i si parlem d'una ciutat, *ma tomo*. Si vols parlar sobre un idioma, simplement s'usa *toki* i llavors afegir-li la paraula no oficial. Si hi ha correspondència nació-llengua, la paraula no oficial no canvia.

toki Inli li pona. La llengua anglesa és bona.
ma Inli li pona. Anglaterra és bona.

Inli no ha canviat, tot i que la paraula en català per referir-nos bé al país bé a la llengua canvia. Més exemples de llengües:

toki Kanse Francès
toki Epelanto Esperanto
toki Katala Català

Si vols parlar sobre una persona que és d'algun lloc, simplement digues *jan* i afegeix-li la paraula no oficial, així:

jan Kanata Canadenc
jan Mesiko Mexicà

Evidentment, també es poden fer servir altres paraules per descriure certs tipus de persones. Per exemple, pots fer servir *mije* i *meli*, que has après fa uns minuts. A menys que tinguis una raó específica per la que dir si la persona és mascle o femella, per això, és millor fer servir *jan*. De tota manera aquí tens exemples:

meli Italija Dona italiana
mije Epanja Home espanyol

Ara imagina't que vols parlar sobre algú utilitzant el seu nom. Per exemple, com fer-ho si vols dir "en Pere és bona persona"? Bé, és molt simple. Per dir el nom d'una persona en Toki Pona, només has de dir *jan* i després el nom:

jan Pele li pona.

És senzill, no? *jan* + nom. Igual que els noms dels països, sovint s'adapta el nom de la persona a la fonètica de Toki Pona. Aquí hi ha algunes frases que fan servir noms transformats a Toki Pona:

<i>jan Pa li pana e sona tawa mi.</i>	En Pau m'ensenya/m'instrueix.
<i>jan Luwi li toki tawa mi.</i>	En Lluís em parla.
<i>jan Lamon li musi.</i>	En Ramon és divertit.
<i>jan Ilena li jan unpa.</i>	La Irene és prostituta.

Per dir com et dius a la gent, hi ha dues maneres:

<i>mi jan Josepe.</i>	Sóc en Josep.
<i>nimi mi li Josepe.</i>	El meu nom és Josep.

Recorda que no t'has pas de tokiponitzar el nom per força; només és un divertiment. Si t'agrada el teu nom tal com és en la teva llengua, no tens perquè utilitzar una versió en Toki Pona.

Adreçant-se a gent, ordres, i interjeccions

A vegades ens fa falta cridar l'atenció de la persona a qui ens volem adreçar, abans de parlar-li, com per exemple quan diem *Albert, tens un escarabat a la samarreta*. Així és com s'hauria de dir:

jan Ape o, pipi li lon len sina.

Quan et vols adreçar a algú per fer-li saber alguna cosa, has de seguir el següent patró: *jan* (nom) o (resta de la frase). Per exemple:

<i>jan Julia o, sina pona lukin.</i>	Júlia, ets maca.
<i>jan Josepe o, sina wile ala wile moku?</i>	Josep, tens gana?
<i>jan Ana o, sina ike tawa mi.</i>	Anna, no m'agrades.

Tot i que no és essencial, hauries de recordar fer servir la coma després de la *o*. D'aquí a un minut sabràs perquè, quan aprenguis a donar ordres. La Toki Pona també té la paraula *a* que també es pot fer servir quan t'adreces a gent:

jan Ape o a! Oh Albert!

Tot i això, aquesta *a* es fa servir molt poc sovint. Només es fa servir quan la persona t'emociona. Per exemple, pots fer servir aquesta *a* quan no has vist la persona des de fa molt i molt de temps, o bé quan fas l'amor.

A més, t'has fixat com no he escrit una frase després de dir *jan Ape o a!*? Això és prou normal, especialment quan t'adreces a la persona amb *a*. No has de dir expressament una frase després d'adreçar-te a algú; és opcional.

Ordres

Les ordres són molt simples en Toki Pona. Només has de dir la *o*, seguida del que vols que faci la persona, així:

<i>o pali!</i>	Treballa!
<i>o awen.</i>	Espera.
<i>o lukin e ni.</i>	Mira això.
<i>o tawa ma tomo poka jan pona sina.</i>	Ves-te'n a la ciutat amb el teu amic.

No està gens malament; hem après com adreçar-te a gent, i com donar ordres. Ara ajuntem aquests dos conceptes. Suposem que et vols adreçar a una persona i ordenar-li alguna cosa. Aquí tens com:

jan Luwi o tawa tomo sina. Lluís, ves-ten a casa (teva).

És el mateix que abans, però sense la coma. D'aquí la seva importància. Aquí tens més exemples:

jan Pele o toki ala tawa mi. Pere, no em parlis.
jan Sesi o moku e kili ni. Sergi, menja't aquesta fruita.

Aquesta estructura també es pot fer servir per fer frases com *anem!*.

mi mute o tawa. anem.
mi mute o musì. Passem-nos-ho bé.

Interjeccions

Explicaré les interjeccions en dos grups, així serà més senzill. El primer és:

- *toki* es sol fer servir per saludar, com un *hola*.

toki! Hola!
jan Luwi o, toki. Hola, Lluís.

- *pona* és el que dius quan alguna cosa va bé.

pona! Visca! Bé!

- *ike* és el que dius quan passa alguna cosa dolenta.

ike! Oh no!

- *pakala* essencialment representa tots els renecs.

pakala! Òst-a p-ta! Mecàg-m D-u!

- *mu* és pels sons que fan els animals.

mu. Meuuu. Bup bup. Oink oink. Muuu.

El segon grup d'interjeccions són salutacions típiques. Aquí estan:

suno pona! Bon dia!
lape pona! Que dormis bé! Bona nit!
moku pona! Bon àpat! Que aprofiti!
mi tawa Me'n vaig. Adéu!
tawa pona! (en resposta) Que vagi bé! Adéu!
kama pona! Benvingut!
musi pona! Passa-t'ho bé!

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

La Sussana està boja.
Vés!
Mare, espera.
Vinc d'Europa.
Hahaha! Això és divertit.
El meu nom és Ken.
Hola, Anna.
&@#\$(com en els còmics, quan algú s'empenya)
Vull anar a Austràlia (Austràlia = Oselija).
Adéu! (dit per qui marxa)

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

*mu.
mi wile kama sona e toki Inli.
jan Ana o pana e moku tawa mi.
o tawa musi poka mi!
jan Mose o lawa e mi mute tawa ma pona.
tawa pona.*

Capítol 10

Preguntes utilitzant *seme*

Vocabulari

<i>olin</i>	estimar afectivament, com a una persona.
<i>seme</i>	què, quin (fet servir per preguntar coses)
<i>sin</i>	nou, un altre, més
<i>supa</i>	qualsevol tipus de moble
<i>suwi</i>	dolç, maco; caramel, galeta

Lliçó

Preguntes utilitzant *seme*

Bé... a la lliçó vuit hem parlat de com fer preguntes que es puguin respondre amb un *sí* o un *no*. Però no hem parlat de com fer preguntes que requereixin respostes més complexes. Per exemple, si algú et demana *Qui t'ha pegat?*, no pots simplement respondre *sí* o *no*; no té sentit, ja que hauries de respondre el nom de qui t'ha pegat. Bé, per fer preguntes com aquestes en Toki Pona, hem d'utilitzar la paraula *seme*.

seme li utala e sina? Què t'ha atacat?

Has entès com funciona? Aquí hi ha més exemples que utilitzen *seme*:

seme li moku e kili mi? Què es menja la meva fruita?

seme li lon poka mi? Què tinc al costat?

seme li lon tomo mi? Què hi ha a casa meva?

seme li pona tawa sina? Què t'agrada?

Bé, aquesta pròxima part potser serà una mica confusa al començament, així que per explicar-la faré servir coses que ja has après. Mira't aquesta frase durant un moment o dos:

sina lukin e pipi. Estàs mirant un escarabat.

Ara convertirem aquesta frase en una pregunta. En comptes de dir *Estàs mirant un escarabat*, demanarem *què estàs mirant?*

sina lukin e seme? Estàs mirant què?

Fixa't, és temptador canviar tot l'ordre de la frase quan fas una pregunta com aquesta en català (el *què* se'n va cap al començament de la frase: *què estàs mirant?*). Si proves de fer-ne una traducció directa, seria una cosa semblant a *e seme lukin sina?*, però això és incomprendible en Toki Pona. Tant *pipi* com *seme* són noms, i l'ordre de la frase no canvia tant si és una frase com si és una pregunta. Aquí hi ha més exemples

sina pakala e seme? Què has atacat?
sina lon seme? On estàs?
ona li jo e seme? Què té ell?

seme també es pot fer servir com adjectiu. L'ordre de la frase tampoc canvia, sigui la frase que sigui:

jan seme li moku? Qui menja?
jan seme li tawa poka sina? Qui anava amb tu?
sina lukin e jan seme? Qui vas veure?
sina toki tawa jan seme? Amb qui parles?
ma seme li pona tawa sina? Quins països t'agraden?
sina kama tan ma seme? De quin país vens?

La única raó per la qual aquest concepte pot semblar difícil és que et sentis temptat a canviar l'ordre de les paraules, ja que molts idiomes (inclòs el català) ho fan. Un truc per saber si has fet la pregunta bé és pensar-se la pregunta com una frase normal, i llavors canviar la paraula *seme* per *ni*. Si la frase no té sentit després d'aquest canvi, segurament està malament.

seme també es fa servir per demanar *perquè?*. Alhora, no oblidis que *tan* vol dir *degut a*.

sina kama tan seme? Perquè has vingut?

Diria que és força fàcil d'entendre, això que no donaré més exemples.

Miscel·lània

Bé, ara ja estàs cap a la meitat d'aquest curs de Toki Pona. Felicitats per haver arribat fins aquí! Amb l'excepció d'un o dos conceptes, ja coneixes totes les parts essencials de la Toki Pona. La majoria de les lliçons d'ara en endavant només seran per polir alguns detalls.

Abans, per això, s'han d'explicar uns quants petits detalls, que són massa petits per explicar-los en una lliçó apart. Per això, en algunes de les pròximes lliçons (però no en totes), hi trobaràs una petita secció de miscel·lània com aquesta. La secció de miscel·lània simplement t'introduirà una mica de vocabulari i et mostrarà com s'usa. Així doncs, en la secció de miscel·lània d'avui, explicarem les paraules *supa*, *suwi*, *sin* i *olin*.

supa

Si busques aquesta paraula al diccionari, et dirà que vol dir qualsevol superfície horitzontal. Tot i que es pot fer servir segons aquesta definició, pel seu ús actual essencialment vol dir una taula, una cadira, o un sofà. A més, els Tokiponencs fem servir *supa lape* (*superfície de dormir*) per dir *llit*.

suwi

No hi ha cap dificultat en particular amb aquesta paraula. Com a adjectiu, vol dir *dolç* o *maco*. Només recorda que *maco* no vol dir *sexy*, *atractiu*, o cap altra cosa per l'estil. Com a nom, *suwi* vol dir *caramel* o algun altre tipus de menjar dolç. Aquí hi ha uns quants exemples:

jan lili sina li suwi. El teu nadó és maco.
telo kili ni li suwi. Aquesta fruita és dolça.
mi wile e suwi! Vull una galeta!

sin

Aquesta paraula es fa servir quasi sempre com un adjectiu, i simplement vol dir *un altre* o *més*. Aquí hi ha dos exemples:

jan sin li kama. Vé més gent. / Vé una altra persona.
mi wile e suwi sin! Vull una altra galeta! / Vull més galetes!

olin

Aquesta paraula es fa servir per dir amor. Tot i això, només es refereix a amor d'afecte, com estimar a la gent. No es pot fer servir amb coses com la música (*estimar la música*). En aquest cas, s'ha de fer servir l'estructura estudiada anteriorment:

ni li pona tawa mi. Això m'agrada.
ni li pona mute tawa mi. M'agrada molt.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

Què vols fer?
Qui t'estima?
És dolç això?
Me'n vaig al llit.
Vé més gent?
Dóna'm una piruleta!
Qui hi ha per aquí?
Quin insecte t'ha pessigat?
Amb qui anaves?
A ell li encanta menjar

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

jan Ken o, mi olin e sina.
ni li jan seme?
sina lon seme?
mi lon tan seme?
jan seme li meli sina?
sina tawa ma tomo tan seme?
sina wile tawa ma seme?

Capítol 11

pi

Vocabulari

<i>pi</i>	essencialment vol dir <i>de</i> ; veure lliçó
<i>kalama</i>	só, soroll; fer soroll, tocar un instrument
<i>kulupu</i>	grup, comunitat, societat
<i>nasin</i>	carretera, camí, doctrina, mètode

Lliçó

pi

Segurament aquesta paraula no t'agradarà. És probablement la paraula més mal utilitzada de la llengua, i personalment, en prou feines ho tolero. Ja m'agradaria que aquesta partícula es pogués treure de la Toki Pona, però és absolutament necessària degut a com s'ha construït la Toki Pona. Sigui com sigui, si quedes frustrat aprenent sobre aquesta partícula, relàxa't, fes-ho tant bé com puguis, i sàpigues que tens tot el meu suport.

Tal com he dit, aquesta paraula es fa servir molt malament. He vist errades de tota classe mentre la gent està aprenent aquesta paraula. D'aquí a un moment veurem una errada divertida que va passar quan una persona no va fer servir *pi*, i ho havia d'haver fet.

Ara, deus recordar de la lliçó cinc que *tomo telo* (*habitació d'aigua*) vol dir *lavabo*. Hauries de recordar també que *nasa* vol dir *boig, estúpid*, i coses per l'estil. Mirem doncs ara aquesta frase:

mi tawa tomo telo nasa. Vaig anar al lavabo boig.

lit: *Jo a la habitació aigua boja*

Bé, suposo que estaràs d'acord amb mi quan dic que la frase no sona gens bé. Em fa pensar amb un lavabo estrany, amb tot de neons, llums i flaixos. Ara bé, el que volia dir aquesta persona és que havia anat a un bar. Tal com segurament recordes, *telo nasa* vol dir alcohol. Per tant, una *tomo* amb *telo nasa* és un bar. L'únic problema és que no pots ajuntar *tomo* i *telo nasa*, ja que voldria dir *lavabo boig* tal com hem vist. La única manera d'arreglar aquest problema és fent servir *pi*:

tomo pi telo nasa Edifici d'alcohol; un bar, un pub, etc.

El problema ja està solucionat. Així, com hem vist, *pi* es fa servir per separar un nom d'un altre nom que té un adjectiu. Si vols pensar-ho d'una manera més algebraica, de patró, aquí tens una manera de fer-ho:

(nom 1) *pi* (nom 2) (adjectiu que modifica nom 2 però NO nom 1)

Fixa't que hi ha d'haver un adjectiu per descriure el nom 2. Si no, *pi* no es fa servir, i obtens:

(nom 1) (nom 2)

A més, si estàs familiaritzat amb notació esquemàtica (si no, salta't aquest paràgraf), aquí tens un model de l'exemple *tomo (pi) telo nasa*:

lavabo boig = ((tomo telo) nasa)
bar = (tomo (telo nasa))

Ja està. Espero haver explicat *pi* perquè sigui fàcil d'entendre. Ara veurem molts exemples que fan servir *pi*; però abans, t'has de familiaritzar amb algunes de les combinacions de noms que hem après. Moltes d'aquestes estaven a la lliçó cinc, si vols revisar-les. Però també pots veure una llarga llista de combinacions de noms aquí, tot i que no està pas pensada per aquest curs, és en anglès, i encara no saps totes les paraules que s'hi fan servir. Sigui com sigui, anem ara als exemples:

<i>jan pi ma tomo</i>	Persona de la ciutat, un ciutadà
<i>kulupu pi toki pona</i>	Grup de toki pona. La comunitat Toki Pona.
<i>nasin pi toki pona</i>	Camins de toki pona, la ideologia darrera la Toki Pona
<i>jan lawa pi jan utala</i>	Líder de soldats, un comandant o un general
<i>jan lawa pi tomo tawa kon</i>	Líder d'avions, un pilot
<i>jan pi nasin sewi Kolisu</i>	Persona de religió cristiana, un cristià
<i>jan pi pona lukin</i>	Persona bona visualment, una persona atractiva
<i>jan pi ike lukin</i>	Persona dolenta visualment, una persona lletja

Si no entens com estan fets aquests exemples (especialment els primers cinc), el millor és que tornis enrera i estudiis de nou el *pi*, vinguis al xat de Toki Pona demanant ajuda, o trobar algú que et pugui ajudar a entendre-ho.

Bé, ara parlem dels possessius. Si vols dir *casa meva*, dius *tomo mi*. De manera semblant, *casa teva* és *tomo sina*. Però si vols parlar d'una persona concreta que té la casa, has de fer servir *pi*:

tomi pi jan Ape La casa de l'Albert

Fixa't que no pots dir *tomo Ape*. Això canviaria per complet el significat de la frase. Aquí tens més exemples:

<i>kili mi</i>	La meva fruita
<i>kili pi jan Susana</i>	La fruita de la Sussana
<i>ma ona</i>	El seu país
<i>ma pi jan Josepe</i>	El país d'en Josep
<i>len jan</i>	La roba d'algú
<i>len pi jan Luwi</i>	La roba d'en Lluís

A més, si vols fer servir els pronoms plurals *mi mute (nosaltres)* o *ona mute (ells)*, has de fer servir *pi*:

<i>nimi pi mi mute</i>	Els nostres noms
<i>tomo pi ona mute</i>	Casa seva, la casa d'ells

Si et deixes el *pi* aquí, l'ordre dels adjectius seria il·lògic i la frase no tindria sentit.

També fem servir *pi* per mostrar l'oposat d'algunes paraules:

<i>jan wawa</i>	Una persona forta
<i>jan pi wawa ala</i>	Una persona que no és forta; una persona feble

No podries haver dit *jan wawa ala* perquè això hagués volgut dir *el que no és gent forta*.

Errors típics

Un error típic que em trobo és que la gent prova de fer servir *pi* per voler dir *sobre/de* (com en *hem parlat d'alguna cosa*). Tot i que *pi* es pot fer servir d'aquesta manera, la majoria de gent el fa servir massa. Aquí hi ha una manera típica, però incorrecte, de fer servir *pi* per voler dir *sobre/de* en una frase, i llavors la manera correcta de dir-la:

Incorrecte: <i>mi toki pi jan</i>	He parlat sobre gent
Correcte: <i>mi toki jan</i>	He parlat sobre gent

El *sobre* és implícit a la frase. Aquí hi ha una altra frase que és correcte i en la que *pi* vol dir *sobre/de*:

mi toki pi jan ike He parlat de gent dolenta

La raó per la qual aquí es pot fer servir *pi* és perquè *jan ike* és un concepte singular, individual, i la frase combinada *jan ike* actua sobre *toki* com una sola cosa; *pi* simplement es fa servir per distingir la frase *jan ike*. Si et deixes el *pi*, tan el *jan* com l'*ike* esdevindrien adverbis, i la frase voldria dir alguna cosa molt estranya com *humanament, vaig parlar endimoniat*.

Un altre error típic és que la gent simplement queda molt contenta amb el *pi*, i el comencen a fer servir per tot. Per exemple, ja sabem que *jan lawa* vol dir *líder*. Però després d'aprendre el *pi*, hi ha gent que diu coses com *jan pi lawa*. O, per dir *pagès* (que s'hauria de dir *jan ma*), diuen *jan pi ma*. No sé perquè hi ha aquest error; no ho entenc. Però, sigui com sigui, aquestes frases estan malament, perquè el segon nom no té cap adjectiu que el modifiqui. Recordes la petita fórmula?

(nom 1) *pi* (nom 2) (adjectiu que modifica nom 2 però NO nom 1)

La paraula immediatament després del *pi* ha de tenir una altra paraula que la descrigui.

Un altre error que fa la gent és utilitzar *pi* quan haurien de dir *tan*:

Correcte: *mi kama tan ma Mewika* Vinc d'Amèrica

Incorrecte: *mi kama pi ma Mewika*

Miscel·lània

Donat que aprendre *pi* ja és prou difícil per si sol, ens ho prendrem abm calma i només aprendrem una paraula a la lliçó d'avui: *kalama*.

Bé, *kalama* es fa servir per dir *so* o *soroll*:

kalama ni li seme? Què ha estat aquest soroll?

kalama es fa servir combinada amb la paraula *musi* per dir *música* o *cançó*:

kalama musi li pona tawa mi. M'agrada la música.

Tal com *jan* precedeix els noms de persona, *kalama musi* precedeix els noms de cançons específiques:

kalama musi 'La Balanguera' li pona tawa mi. M'agrada la cançó 'La Balanguera'.

I podem fer servir la paraula *pi* per parlar de música d'un cert grup o artista:

kalama musi pi jan Pau Riba li nasa. La música d'en Pau Riba és de bojos.

Finalment, *kalama* es pot fer servir com a verb:

mi kalama kepeken ilo. Faig soroll amb un instrument.

o kalama ala! No facis soroll!

Fent servir *nasin* per demanar *com*

En aquesta lliçó em parlat de la paraula *nasin*, i per això fa falta remarcar-ne una cosa. Fixa't en la frase:

sina pali e ni kepeken nasin seme? Has fet això de quina manera? Com ho has fet?

Diria que és prou fàcil, així que no m'hi entretindré més. Però t'has adonat com *seme* es fa servir per demanar qualsevol cosa? A la última lliçó, vam veure *jan seme* (*qui*) i *tan seme* (*perquè*), i ara tenim *kepeken nasin seme* per a *com*.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

El fill de l'Anna és divertit.
Sóc un Tokiponista.
És un bon músic.
El capità del vaixell menja.
Bup bup.
La música d'en Canimas és bona.
Qui del grup és important?
Casa nostra està feta un fàstig.
Com s'ho ha fet?

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

kili pi jan Nuja li ike.
len pi jan Susana li jaki.
mi sona ala e nimi pi ona mute.
mi wile ala toki pi kalama musi.
mi wile toki meli.
sina pakala e ilo kepeken nasin seme?
jan Wasintan li jan lawa pona pi ma Mewika.
wile pi jan ike li pakala e ijo.

Capítol 12

Conjuncions, temperatura

Vocabulari

<i>ante</i>	altre, diferent
<i>anu</i>	o
<i>en</i>	i
<i>kin</i>	encara, també, i tant
<i>lete</i>	fred; congelar
<i>lipu</i>	paper, fulla, pàgina, butlleta, etc.
<i>mani</i>	diners, moneda
<i>pilin</i>	sentir, pensar
<i>taso</i>	però, només

Lliçó

anu, en, i taso

Tot i que aquestes tres són totes les conjuncions de Toki Pona, es fan servir de manera diferent, i per això la millor manera d'explicar-les és d'una en una. Així doncs, endavant.

anu

Aquesta paraula es fa servir per fer preguntes quan s'ha d'escollir entre dues opcions diferents. Per exemple, arribes a casa i veus una persona que s'ha menjat totes les galetes. Saps que la persona que se les ha menjat és o l'Anna o la Maria, però no saps segur qui ha estat. Ho has de demanar així:

jan Ana anu jan Mali li moku e suwi?

De manera mig literal, aquesta frase diu *L'Anna o la Maria s'han menjat les galetes?*. Si fem aquesta pregunta en el català del dia a dia, diríem alguna cosa com *S'ha menjat les galetes l'Anna, o la Maria?*. Ja veus que no pots pas traduir directament del català a la Toki Pona, especialment si es fa servir *anu*. Pensa diferent. Aquí tens més exemples:

<i>sina jo e kili anu telo nasa?</i>	Tens la fruita o el vi?
<i>sina toki tawa mi anu ona?</i>	Em parles a mi, o a ell?
<i>ona anu jan ante li ike?</i>	És ell el dolent, o l'altra persona és dolenta?
<i>sina toki pi mama anu jan lili?</i>	Parles del pare o del fill?

Saps com a vegades en català diem coses com: *vindràs o què?* Bé, ho podem fer igual en Toki Pona:

sina kama anu seme? Vens o què?
sina wile moku anu seme? Vols menjar o què?
sina wile e mani anu seme? Vols els diners o què?

Aquesta és una altra manera de fer les preguntes amb resposta de sí o no. És qüestió de gustos fer servir aquesta manera, o l'apresa a la lliçó vuit.

en

Aquesta paraula simplement vol dir *i*. Es fa servir per ajuntar dos noms al subjecte d'una frase:

mi en sina li jan pona. Tu i jo som amics.
jan lili en jan sulì li toki. El nen i l'adult parlen.
kalama musi en meli li pona tawa mi. M'agrada la música i les noies.

Fixa't que *en* no serveix per connectar dos complementos directes. Per a això, fés servir la tècnica de la múltiple *e* que vas aprendre a la lliçó quatre.

Correcte: *mi wile e moku e telo.* Vull menjar i aigua.
 Incorrecte: *mi wile e moku en telo.*

També fixa't que *en* no es fa servir per connectar dues frases senceres, tot i que això es sol fer en català. Per fer això, fés servir la tècnica del múltiple *li* de la lliçó quatre o trenca la frase en dues: *Menjo fruita, i parlo en toki pona*

mi moku e kili li toki kepeken toki pona.
 o bé *mi moku e kili. mi toki kepeken toki pona..*

en també es pot fer servir amb *pi* si dues persones tenen alhora una cosa:

tomo pi jan Mali en mi je ona li sulì. La casa de la Maria i el seu xicot és gran.
jan lili pi jan Ana en jan Luwi li suwi. El fill de l'Ana i en Lluís és dolç.

taso

taso té dos usos: com adjectiu, i com a conjunció. Parlem del seu ús com a conjunció primer.

Bé, és molt simple. Si no entens els pròxims exemples, és perquè has oblidat altres conceptes; *taso* és fàcil d'entendre veient-ne l'ús.

mi wile moku. taso mi jo ala e moku. Vull menjar. Però no tinc menjar.
mi wile lukin e tomo mi. taso mi lon ma ante. Vull veure casa meva.
 Però estic en un altre país.

La única cosa que has de recordar és començar una nova frase quan vulguis fer servir *taso*. No ho ajuntis tot amb una coma! Això es pot fer en català, però no en Toki Pona.

Correcte: *mi pona. taso meli mi li pakala.* Estic bé, però la meva xicota està ferida.
 Incorrecte: *mi pona, taso meli mi li pakala.*
 Incorrecte: *mi pona taso meli mi li pakala.*

Molt bé. Com he dit fa un minut o dos, *taso* també es pot fer servir com a adjectiu. Va després del nom, com tots els altres adjectius en Toki Pona.

jan Lisa taso li kama. Només ha vingut la Lisa.
mi sona e ni taso. Sé només això.

I ja que pot usar-se com adjectiu, també es pot fer servir com a adverbí.

mi musi taso. Només faig broma.
mi pali taso. Només treballo. Tot el que faig és treballar.
mi lukin taso e meli ni! ali li pona. Només mirava aquella noia! No passa res (tot està bé).

kin

kin vol dir *també*, *encara*, o *i tant*. Per exemple:

1. *mi tawa ma Elopa.* Vaig anar a Europa.
pona! mi kin tawa ma Elopa. Oh! També jo vaig anar a Europa!
2. *mi mute o tawa.* Anem.
mi ken ala. mi kin moku. No puc. Encara estic menjant.
3. *a! sina lukin ala lukin e ijo nasa ni?* Oh! Veus aquesta cosa rara?
mi kin lukin e ona. I tant que la veig.

Temperatura i *pilin*

Ara tornem a una paraula que ja has après a la lliçó sis, però que necessita més atenció. Alhora, aprendrem una cosa nova.

Bé, si ho has oblidat, *seli* vol dir *calent* o *calor*. Podem fer servir aquesta paraula per parlar del temps. En aquesta lliçó, també has après que *lete* vol dir *fred*. Podem fer servir aquestes paraules per descriure la temperatura:

seli li lon. *Hi ha calor.* Fa calor.

lete li lon. *Hi ha fred.* Fa fred.

També pots fer servir *lili* i *mute* per ser més específic.

seli mute li lon. *Hi ha molta calor.* Fa molta calor.

lete lili li lon. *Hi ha poca calor.* Fa poca calor.

lete mute li lon. *Hi ha molt de fred.* Fa molt de fred.

lete lili li lon. *Hi ha poc fred.* Fa fresca.

El que passa és que aquestes frases són només per parlar de la temperatura dels voltants en general. Per exemple, si surts de casa, pots fer servir una d'aquestes frases per descriure com és la temperatura. O si entres en una cova on hi fa fred, també els pots fer servir. Però si et refereixes a que un objecte és fred, sigui quina sigui la temperatura ambient, has de fer servir *pilin*.

Imagina't que agafes una destrat i t'adones que el mànec és fred. Això és el que dius:

ilo ni li lete pilin. Aquesta destrat és freda-al-tacte.

Aquesta estructura és com *pona lukin*. *pilin* actua com a adverbi aquí. Una traducció estricta de la frase seria: *Aquesta destrat és tacement freda*. Fixa't que *pilin* es fa servir per descriure la temperatura d'objectes específics, mentre que *lon* es fa servir per descriure la temperatura general de l'entorn. A més, igual que amb les frases de *lon*, les frases de *pilin* poden fer servir *mute* i *lili* per intensificar les descripcions:

ni li lete pilin mute. Això és molt fred.

ni li seli pilin lili. Això és una mica calent.

Altres usos de *pilin*

També es fa servir *pilin* per descriure com et sents:

mi pilin pona. Em trobo bé. Em sento feliç.

mi pilin ike. Em trobo malament. Em sento trist.

sina pilin seme? Com et trobes? Com et sents?

També vol dir *pensar*:

mi pilin e ni: sina ike. Penso això: ets dolent. Crec que ets dolent.

Quan demanes a algú *en què penses?* en Toki Pona, ho fas així:

sina pilin e seme? Què penses?

Tot i això, la resposta a la pregunta, ha de ser com la apresa en una lliçó anterior:

mi pilin ijo Penso en alguna cosa.

mi pilin pi meli ni Penso en aquella dona.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

Vols venir o què?

Vols menjar o aigua?

Encara vull anar a casa meva.

Aquest paper és fred.

M'agraden els diners d'altres països.

Me'n vull anar, però no puc.

Estic sol.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

mi olin kin e sina.

mi pilin e ni: ona li jo ala e mani.

mi wile lukin e ma ante.

mi wile ala e ijo. mi lukin taso.

sina wile toki tawa mi je anu meli?

Capítol 13

Colors

Vocabulari

<i>jelo</i>	groc
<i>kule</i>	color; pintar, acolorir
<i>laso</i>	blau
<i>loje</i>	vermell
<i>pimeja</i>	negre
<i>sitelen</i>	dibuix, imatge; dibuixar, escriure
<i>walo</i>	blanc

Lliçó

Combinacions de color

De ben segur algun cop a la vida has utilitzat llàpissos de colors. Quan tenies pocs llàpissos, podies aconseguir els colors que faltaven barrejant-los. Per exemple, barrejant blau i groc s'obtenies el color verd. Així, igual que un pintor, es descriuen els colors en Toki Pona: combinant-ne uns quants de bàsics.

Els colors actuen com a adjectius, així que van després del nom. Exemplificant, combinarem blau i vermell per parlar d'un vestit lila:

<i>len</i>	vestit
<i>len laso</i>	vestit blau
<i>len laso loje</i>	vestit blau vermellós. Així doncs, un vestit lila!

Utilitzant aquest mètode, es poden mesclar diferents colors per obtenir-ne molts de nous. Aquí tens una llista dels més comuns:

<i>laso loje</i>	lila (blau vermellós)
<i>laso jelo</i>	verd (blau grogenc)
<i>loje jelo</i>	taronja (vermell grogenc)
<i>walo pimeja</i>	gris (blanc fosc)

Pots ajuntar tants colors com vulguis, però no et passis. Al capdevall la Toki Pona té a veure amb simplicitat.

Recorda que els colors tot sols no segueixen cap patró lògic, així que els pots barrejar amb l'ordre que vulguis:

<i>laso loje</i>	blau vermellós = lila
<i>loje laso</i>	vermell blavós = lila
<i>laso jelo</i>	blau grogenc = verd
<i>jelo laso</i>	groc blavós = verd

Els colors amb *piç*

Si has entès la combinació de colors, ja quasi saps tot el que cal per fer un ús pràctic dels colors en Toki Pona. Però si en tens ganes, podem parlar del seu aspecte més tècnic. Si et vols saltar aquest apartat, no passar res. El que aprendràs aquí es fa servir molt poc sovint. Però si ho vols aprendre igualment, continua llegint.

Imagina't que en comptes de tenir una peça d'un sol color, tens una peça de més de dos colors. Per exemple, la senyera. Està formada del color vermell i del groc. Però no pots pas ajuntar els dos colors com hem fet fins ara, perquè parlariem d'una bandera (*len lipu ma*) taronja (*jelo loje*). El que hem de fer és utilitzar *en* per separar els dos colors, i llavors utilitzar *pi* mostrant que tot i que hi han dos colors, cada un d'ells parla de la bandera:

len lipu ma pi jelo en loje Bandera groga i vermella

Ho has entès? Ara veiem què hauria passat si no haguéssis utilitzat *pi* aquí:

len lipu ma jelo en loje li pona. Una bandera groga i el vermell són bons.

Sense *pi*, *loje* queda sol, no està modificant res. Per tant, la frase és incorrecte. Has d'utilitzar *pi* per mostrar que tant *loje* com *jelo* modifiquen *len lipu ma*.

kule

Aquesta és molt fàcil d'entendre. *kule* té dos grans usos, i els explicaré d'un en un.

Ús de *kule* per demanar el color

Això no necessita pas gaire explicació, si has entès *seme*.

ni li kule seme? Quin color és aquest? De quin color és això?

kule com a verb

kule com a verb vol dir *acolorir* o *pintar*. Per exemple:

mi kule e lipu. Pinto el paper.

Miscel·lània

La paraula per la secció miscel·lània d'avui és *sitelen*. Com a nom vol dir *dibuix* o *imatge*. Com a verb, vol dir *dibuixar* o *escriure*.

sitelen és més útil pels noms compostos que pots fer amb ell. *sitelen tawa* (*dibuix que es mou*) vol dir o bé una pel·lícula o bé una sèrie de televisió. Aquí tens un parell d'exemples:

sitelen tawa Els Joves li pona tawa mi. M'agrada la sèrie Els Joves.

sitelen tawa Els Sense Nom li pona kin . La pel·lícula Els Sense Nom també és bona.

sitelen també es pot fer servir amb *ma* per voler dir mapa:

o pana e sitelen ma tawa mi.

sitelen ma, per suposat, vol dir *dibuix del terreny*.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

No veig la bossa blava.
Una persona petita i verda va venir del cel.
M'agrada el color lila.
El cel és blau.
Mira aquell insecte vermell!
Vull el mapa.
Mires Els Aurons?
Quin color t'agrada?

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

suno li jelo.
telo sulì li laso.
mi wile moku e kili loje.
ona li kule e tomo tawa.

I ara prova de llegir aquest poema de Toki Pona. Fa servir expressions poètiques, però si has estudiat, podràs gaudir i apreciar aquest poema perquè ja hem explicat tots els conceptes i el vocabulari que s'hi fa servir. Aquí el tens:

ma mi li pimeja.
kalama ala li lon.
mi lape. mi sona.

Capítol 14

Éssers vius

Vocabulari

<i>akesi</i>	groc
<i>kala</i>	color; pintar, acolorir
<i>kasi</i>	blau
<i>moli</i>	mort; morir, matar
<i>soweli</i>	mamífer
<i>waso</i>	ocell, au

No oblidis que *pipi* és qualsevol tipus d'insecte.

Lliçó

Ambigüïtat dels noms dels éssers vius

Estic segur que a les alçades d'aquesta lliçó, ja hauràs vist que el vocabulari de Toki Pona és força inespecífic. Bé, el mateix passa amb els noms de plantes i animals. Farem una ullada ràpida sobre els diferents grups, i pel camí comentarem detalls específics de cada un.

akesi

akesi inclou tots els rèptils i amfibis. Les serps, les granotes, i les tortuges són, per exemple, animals que s'anomenen *akesi*.

Molts monstres també cauen dins la categoria d'*akesi*. La gent normalment s'imagina els monstres lletjos i llefiscosos, amb una pel fastigosa, i hi ha molts *akesi* que són així. Els dinosaures també serien *akesi*.

Es veu, doncs, que no es pot ser massa específic quan tractem amb noms d'aquests animals. Però aquesta és realment part de la bellesa única de la Toki Pona. Quantes altres llengües coneixes en què una sola paraula vol dir: sargantana, drac, cocodril, serp, iguana, dinosaure, tortuga, i molts animals més?

Hem de remarcar, però, que encara pots fer servir adjectius i frases amb *pi* per precisar significat. Per exemple, una bona manera de parlar de serps verinoses és: *akesi pi telo moli* (*reptil/amfibi de líquid mortal*). Aquest terme es podria aplicar tant a serps verinoses com a granotes amb verí que poden matar una persona només saltant-li a sobre.

kala

kala es fa servir per parlar de peixos i altres animals que viuen a l'aigua. Una sardina, un tauró, o fins i tot un cranc són anomenats amb *kala*.

kala també es pot fer servir com a adjectiu. És útil (especialment) quan es vol parlar d'un "mermaid": *jan kala* = "mermaid".

kasi

kasi es fa servir per parlar de totes les plantes o coses que siguin com plantes. *kasi* va des de l'arbre més gran fins al bolet més petit. També es fa servir per voler dir *fulla*. Un matoll, un lliri, un xampinyó, o un noguer són exemples de *kasi*.

Generalment, quan es parla de flors, es pot dir *kasi kule*, ja que les flors tenen color. I això ajuda a distingir una flor d'una planta típica.

Quan es parla d'arbres, és millor dir *kasi suli*. Per plantetes, podem fer servir *kasi lili*. Per voler dir fulla o herba, es pot utilitzar *lipu kasi*.

Hi ha una planta particular (ehem) que és il·legal en la majoria de nacions, però que ha inspirat molt a la Toki Pona, i que es fa servir tant per plaer com per medicació per algunes persones. Si es fa servir per plaer, se li diu *kasi nasa*. Si es fa servir per medicació, es diu *kasi sona*.

També pots dir *ma kasi* per voler dir *bosc* o *jungla*.

pipi

pipi es fa servir per tot tipus d'insectes, incloent aranyes, formigues, escarabats i papallones. Un grill, una llagosta, o una marieta són exemples de *pipi*.

soweli

soweli es fa servir bàsicament per tot tipus de mamífers. Un lleó, una llebre, o fins i tot un koala són *soweli*.

Si menges carn que ve d'un *soweli* (com vedella o porc), encara s'anomena *soweli*. No hi ha una paraula diferent per carn; tot és el mateix:

soweli ni li pona moku. La vaca és bona per menjar.

Fem servir *pona moku* quan volem dir *amb bon gust* o *deliciós*.

waso

waso inclou tots els ocells i animals voladors. Un ànec, un corb o un pardal són *waso*.

Com *soweli*, si menges carn que ve d'un ocell, encara s'ha d'anomenar *waso*. Per exemple:

mi wile moku e waso. Vull menjar pollastre.

moli

Aquesta paraula no és gens complicada, però m'agradaria mostrar alguns exemples per assegurar-me que l'entens. Es pot fer servir per dir que alguna cosa és morta:

pipi li moli. L'insecte és mort.

Si vols dir que alguna cosa s'està morint, però encara no ha mort, fes servir *kama moli*. *kama* dona a *moli* un efecte de progressió, com hem vist a les frases *kama jo* (*obtenir*) i *kama sona* (*aprendre*).

soweli li kama moli. El cavall s'està morint.

I si vols fer servir *moli* per parlar de matar a un altre:

jan li moli e waso. La persona ha matat l'ocell.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

Vull un gatet.

Ah! El dinosaure se'm vol menjar!

El mosquit m'ha mossegat.

Les vaques diuen muu.

Els ocells volen en l'aire.

Vinga, mengem peix.

Les flors són maques.

M'agraden les plantes.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

mama ona li kepeken e kasi nasa.

akesi li pana e telo moli.

pipi li moku e kasi.

soweli mi li kama moli.

jan Pawe o, mi wile ala moli.

mi lon ma kasi.

Capítol 15

El cos

Vocabulari

<i>ko</i>	substància semisòlida (cola, pols, etc.)
<i>kute</i>	sentir (d'oïda), escoltar
<i>linja</i>	línia, cabell, pèl
<i>luka</i>	braç, mà
<i>lupa</i>	forat, orifici, porta, finestra
<i>nenà</i>	muntanya, protuberància, bony
<i>noka</i>	cama, peu
<i>oko</i>	ull
<i>palisa</i>	pal, bastó, cosa punxaguda
<i>selo</i>	pell, superfície externa
<i>sijelo</i>	cos
<i>sike</i>	cercle, pilota, rodona
<i>sinpin</i>	paret, tors
<i>uta</i>	boca

Parts del cos

Totes les paraules del vocabulari es fan servir per donar nom a les parts del cos. Algunes d'aquestes paraules, però, tenen altres usos. A continuació hi ha una taula on hi ha la traducció de diferents parts del cos:

<i>ull</i>	<i>oko</i> vol dir ull en Toki Pona. Al contrari que altres paraules, aquesta no té altres usos.
<i>nas</i>	Per dir <i>nas</i> en Toki Pona, normalment es fa servir <i>nenā</i> . Però la paraula <i>nenā</i> vol dir qualsevol tipus de protuberància; pot voler dir un turó, per exemple. També es fa servir per altres parts del cos. Si vols especificar, pots dir <i>nenā kon</i> (ja que el teu nas és qui detecta olors en l'aire, al capdavant).
<i>boca</i>	Per dir boca, es fa servir <i>uta</i> . Aquesta paraula també es pot utilitzar per dir <i>dent</i> : <i>ijo uta walo</i> , que literalment vol dir <i>coses blanques de la boca</i> .
<i>cabell</i>	En general la paraula per <i>pèl</i> és <i>linja</i> . Si vols especificar el cabell del cap, digues <i>linja lawa</i> (<i>cabell del cap</i>). <i>linja</i> també pot voler dir qualsevol cosa en forma de línia, no només pèls.
<i>cap</i>	A més del sentit de <i>líder</i> que has après a lliçons anteriors, <i>lawā</i> també vol dir <i>cap</i> .
<i>coll</i>	El que més s'aproxima a <i>coll</i> en Tokipona és <i>anpa lawā</i> , que vol dir <i>capdavant del cap</i> .
<i>braç</i>	<i>luka</i> vol dir tant <i>mà</i> com <i>braç</i> . No hi ha cap manera concreta d'especificar a quin dels dos et refereixes. És una altra de les peculiaritats de la Toki Pona. Pots fer servir aquesta paraula per voler dir <i>guants</i> : <i>len luka</i> (<i>vestit de la mà</i>)
<i>costat</i>	Ja has après aquesta paraula en lliçons anteriors, però també té a veure amb el tema d'aquesta lliçó. La paraula es <i>poka</i> , i ja n'has estudiat els altres usos.
<i>cama</i>	Semblant a <i>luka</i> , <i>noka</i> vol dir tant cama com peu. Les pots combinar amb <i>len</i> també. <i>len toka</i> normalment vol dir sabata, però també podria voler dir <i>pantalons</i> , o qualsevol altra tipus de vestit per les cames o els peus.
<i>tors</i>	La paraula per tors i abdòmen és <i>sinpin</i> . Inicialment va ser pensada per voler dir <i>frontal</i> o <i>paret</i> , però el tors i l'abdòmen al capdavant són la part davantera del cos, i destaquen per ser una gran superfície, com una paret. Ocasionalment <i>sinpin</i> també pot utilitzar-se per referir-se a la <i>cara</i> . Dues altres parts particulars del cos que pots trobar en el <i>sinpin</i> d'una dona són els <i>nenā sike</i> , que vol dir <i>protuberàncies rodones</i> . Pots afegir <i>meli</i> al final de l'expressió si creus que hi pot haver alguna confusió.
<i>penis/vagina</i>	Aquesta part del cos varia depenent de si la persona és mascle o femella. Per dir <i>penis</i> , fem servir <i>palisa</i> . De fet, <i>palisa</i> es fa servir per qualsevol objecte que sigui llarg i punxagut, com una branca d'un arbre. Els testicles de l'home es poden anomenar <i>sike</i> . Depenent de la situació i el contexte, pots necessitar afegir <i>mije</i> al final de cadascuna d'aquestes paraules per assegurar que no hi ha confusió. Si parles de les parts d'una dona, simplement utilitza <i>lupa</i> . <i>lupa</i> pot denotar qualsevol forat o obertura, com una porta o una finestra. De nou, depenent del contexte, pots voler afegir <i>meli</i> després de <i>lupa</i> per claredat.
<i>orella</i>	Per dir <i>orella</i> en Toki Pona, diem <i>nenā kute</i> , que vol dir <i>protuberància de sentir</i> . Després de tot, una orella és una protuberància del cap, i es fa servir per sentir o escoltar coses. <i>kute</i> pot usar-se com a verb: <i>mi kute e toki sina.</i> Et sento parlar. Sento el que dius. <i>mi kute e kalama musi.</i> Escolto música.
<i>esquena</i>	Per referir-nos a l'esquena, utilitzem <i>monsī</i> .
<i>pell</i>	Per la pell, <i>selo</i> . També pot voler dir l'escorça d'un arbre, o qualsevol altre tipus de coberta.

Fluïds i deixalles corporals

- telo walo mije* Aquest és el fluïd que allibera un home a l'*unpa*. Si tens un bon contexte, i és obvi de què parles, pots treure els adjectius *walo* i/o *mije*, i dir només *telo*.
- telo jelo* Això vol dir orina. De fet vol dir *fluïd groc*. Aquí hi ha una frase típica utilitzant *telo jelo*:
- mi pana e telo jelo.* Acabo de pixar.
- ko jaki* Això es refereix a la femta.
- mi pana e ko jaki.* Vaig a cagar.
- telo sijelo loje* Això vol dir *fluïd vermell del cos*, i es fa servir per a la *sang*.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

Fes-me un petó. Això és una mica idiomàtic. Pensa en: Toca la meva boca utilitzant la teva boca

He de pixar.
Tinc el cabell moll.
Tinc alguna cosa a l'ull.
No sento el que dius.
He d'anar a cagar.
Aquell forat és gran.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

a! telo sijelo loje li kama tan nena kute mi!
o pilin e nena.
o moli e pipi kepeken palisa.
luka mi li jaki. mi wile telo e ona.
o pana e sike tawa mi.
mi pilin e seli sijelo sina.

Capítol 16

Números

Vocabulari

<i>luka</i>	cinc
<i>nanpa</i>	número
<i>tu</i>	dos; dividir
<i>wan</i>	u, un; unir
<i>weka</i>	lluny; treure, eliminar

Lliçó

Ús infreqüent dels números

Bé, abans de començar aquest a lliçó, vull advertir d'una cosa: el mètode que aprendràs per fer números grans s'ha d'evitar tant com sigui possible. Tot i que és possible dir números com 23 en Toki Pona, per res hauries d'especificar aquests números particulars a menys que sigui crucial.

Si intentes utilitzar aquest mètode tota l'estona per cada número del que vols parlar, un *akesi* gran i dolent vindrà i et tallarà el dit petit.

Cardinals

Bé, ja t'hauràs adonat que només hi ha tres números en Toki Pona: *wan* 1, *tu* 2 i *luka* 5.

Quan fa falta fer números més grans, els combinem. Bàsicament, els dius un darrera l'altre i vas sumant fins al número que vols. Per exemple:

$$tu\ wan = 2 + 1 = 3$$

Curiós, eh? Aquí tens més exemples:

$$tu\ tu = 2 + 2 = 4$$

$$luka\ wan = 5 + 1 = 6$$

$$luka\ luka = 5 + 5 = 10$$

$$luka\ luka\ tu = 5 + 5 + 2 = 12$$

Els números s'afegeixen als noms com si fossin adjectius:

$$jan\ luka\ tu = 7\ persones$$

$$jan\ lili\ tu\ wan = 3\ nens$$

Tal com veus, pot ser molt confús parlar de números més grans que 14 o així. Per exemple, 25 seria *luka luka luka luka luka*. O fins i tot encara pitjor... Imagina't traduir la cançó "100 ampolles de cervesa sobre la paret". La Toki Pona simplement no està pensada per parlar de números grans. És un llenguatge simple. Si no pots suportar no poder parlar del número 523 en

un idioma, llavors la Toki Pona no és per a tu. Potser t'agradaria més el llatí. En tot cas, la raó per la que ho menciono és que una vegada vaig veure en un fòrum de Toki Pona una persona que feia servir una versió horrible, vomitativa, de la Toki Pona per poder escriure números grans ràpidament. Bàsicament feia servir *pi* com a signe per multiplicar els números. Per exemple, ell escrivia 25 així:

luka pi luka

Recorda que això NO és correcte. Francament, aquest mètode és completament oposat a la raó per la qual es va crear la Toki Pona en un primer moment.

Utilitzar *mute*. Mantenir els números.

Bé, per tant és una mala idea utilitzar els números quan no els necessites en absolut. En canvi, utilitzem *mute* per qualsevol número més gran que dos:

jan mute li kama. Va venir molta gent.

Sí, de fet és força poc precís. *mute* en la frase anterior podria voler dir 3 o podria voler dir 3.000. Per sort, *mute* només és un adjectiu, i per tant li podem enganxar més adjectius al seu darrera. Això és el que hauries de dir si hi havia molta i molta gent:

jan mute mute mute li kama! Ve molta, molta i molta gent!

Segurament, aquesta frase vol dir que venen més de mil persones. Ara imagina't que tens més de dues persones, però no gaires més. Posem-hi que quatre o cinc. Diries això:

jan mute lili li kama. Ve una mica de gent.

De nou, aquestes descripcions són relatives, i serien diferents segons de què parlessis. Simplement fes servir el sentit comú, i recorda que la Toki Pona no té a veure amb ser exacte.

Ordinals

Si has entès com funcionen els cardinals, els números ordinals només necessiten un petit pas més. Així traduiries la *quarta persona*:

jan pi nanpa tu tu persona del número quatre; quarta persona

Com he dit abans, si has entès els números cardinals, és fàcil perquè només has d'afegir *pi nanpa* entre el nom i el número. Aquí tens més exemples, si creus que et fan falta:

ni li jan lili ona pi nanpa tu. Aquest és el seu segon fill.

meli mi pi nanpa wan li nasa. La meva primera xicota estava sonada.

Altres usos de *wan* i *tu*

wan es pot fer servir de verb. Vol dir *unir*.

mi en meli mi li wan. Jo i la meva xicota ens hem unit.

Jo i la meva xicota ens hem casat.

tu com a verb vol dir *dividir* o *partir*.

o tu e palisa ni. Parteix aquest bastó. Trenca'l en dos trossos.

Miscel·lània

La paraula d'avui és *weka*. Com a verb, vol dir *eliminar*, *desfer-se de*, etc.

o weka e len sina. Treu-te la roba.

o weka e jan lili tan ni. ona li Aparta el nen d'aquí. No

wile ala kute e ni. hauria de sentir això.

weka també es fa servir molt sovint com a adjectiu i com a adverbi.

mi weka. Era lluny.

mi wile tawa weka. Vull anar-me'n lluny. Vull marxar.

També es pot fer servir com a equivalent de *llunyà* o *distant*.

tomo mi li weka tan ni. Casa meua és lluny d'aquí.

ma Elopa li weka tan ma Mewika. Europa és lluny d'amèrica.

I afegeix *ala* per voler dir que alguna cosa està a prop:

ma Kanse li weka ala tan ma Italiya. França no és lluny d'Itàlia.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

Vaig veure tres ocells.

Ve molta gent.

La primera persona és aquí.

Tinc dos cotxes.

Venen algunes (no gaires) persones.

Uniu-vos!

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

mi weka e ijo tu ni.

o tu.

mi lukin e soweli luka.

mi weka.

Capítol 17

la

Vocabulari

<i>la</i>	Separa l'adverbi de contexte de la frase
<i>mun</i>	lluna; llunar
<i>open</i>	obrir, començar, engegat
<i>pini</i>	final; acabar, aturar, apagar
<i>tenpo</i>	temps

Assegura't també de recordar què volen dir tant *kama* com *ni*, perquè les farem servir molt amb les frases de *la*.

Lliçó

la

Per a la majoria de gent, aprendre com fer servir aquesta paraula és el concepte més difícil de tot l'idioma. Per sort, aquest és l'últim concepte que aprendràs en aquest curs!

la es pot dividir en tres usos diferents. Per tant, els cobriré d'un en un. Comencem.

la precedit per una sola paraula

Primer mirem-nos una frase normal, i després mirem a la mateixa frase amb un frase de *la* engangxada:

<i>ilo li pakala.</i>	L'eina està espatllada.
<i>ken la ilo li pakala.</i>	L'eina potser està espatllada.

Ja veus que les frases de *la* van al començament. La frase que afecta va primer, llavors *la*, i finalment la frase principal (afectada).

M'agradaria explicar de manera lògica perquè *ken*, quan va abans del *la* vol dir *potser*. Però no hi ha cap bona explicació. Si no ho entens, aquesta és una de les coses que hauràs d'acceptar i utilitzar-la tal qual. De tota manera aquí tens més exemples:

<i>ken la jan Lisa li jo e ona.</i>	Potser ho té la Lisa.
<i>ken la ona li lape.</i>	Potser està dormint.
<i>ken la mi ken tawa ma Mewika.</i>	Potser puc anar a Amèrica.

El temps i *la*

Abans de que aprenem com fer servir *tenpo* amb *la*, hem d'aprendre *tenpo* tot sol. *tenpo* és molt simple, de fet. Actua simplement com qualsevol altre nom. Aquí tens una llista pràctica de moltes

de les frases típiques que es poden fer amb *tenpo*.

<i>tenpo suno</i>	dia de sol - dia
<i>tenpo pimeja</i>	temps fosk - nit
<i>tenpo ni</i>	aquest temps - ara (present)
<i>tenpo suno ni</i>	aquest temps de sol - avui
<i>tenpo pimeja ni</i>	aquest temps fosc - aquesta nit
<i>tenpo kama</i>	temps que ve - (futur)
<i>tenpo kama lili</i>	temps que ve poc - aviat
<i>tenpo pini</i>	temps que ha passat - (passat)
<i>tenpo suno pini</i>	temps de sol passat - ahir
<i>tenpo pimeja pini</i>	temps fosc passat - aquesta nit passada
<i>tenpo suno kama</i>	temps de sol que ve - demà
<i>tenpo mute</i>	molt de temps - sovint

Ara, pots posar aquestes frasetes abans del *la* per dir quan una cosa ha passat:

<i>tenpo pini la mi weka.</i>	Abans, jo era lluny.
<i>tenpo ni la mi lon.</i>	Ara, hi sóc.
<i>tenpo kama la mi lape.</i>	En el futur, dormiré.
<i>tenpo pimeja pini la mi kama nasa.</i>	Aquesta nit passada, em vaig emborratxar.

També fem servir *tenpo la* per parlar de l'edat. Només per avisar-te, parlem de l'edat fent servir una expressió una mica idiomàtica. Aquí tens com demanar *quants anys tens?*:

tenpo pi mute seme la sina sike e suno? Quantes vegades de quina
quantitat (*la*) has donat voltes al sol?

Sí, sé que sembla una tonteria. Però això és essencialment el que has estat fent cada vegada que celebres un aniversari. Els aniversaris venen un cop cada any, i cada cop que tens un aniversari, has fet una volta més al sol. I d'aquí ve la frase. Per respondre-la i dir a algú quants anys tens, simplement canvia *pi mute seme* amb la teva edat:

tenpu tutu la mi sike e suno. Quatre vegades he donat la volta al sol.

Expressant *si/quan* amb *la*

Fixa't en aquest exemple:

mama mi li moli la mi pilin ike. Els meus pares moren, em sento malament.

En català normal, ho traduiríem com *si els meus pares moren, estaré trist*. Totes les frases *la* tenen el mateix ordre que l'exemple. Si vols fórmules i patrons, aquí tens una bona manera de representar-ho:

1 *la* 2. Si/quan 1 passa, 2 també passa.

Si no ets gaire bo en patrons, t'ho explicaré una mica més. Quan dius en català una cosa com *Si aprenc, sóc espavilat*, pots canviar-ho a Toki Pona així:

Jo aprenc (*la*) sóc espavilat.

La paraula *si* (o *quan*, depenent de la frase; tots dos volen dir bàsicament el mateix) es perd. La part de la frase que venia amb el *si* (que en l'exemple és la part *Jo aprenc*) va abans del *la*. La resta de la frase (la part *sóc espavilat*) vé després del *la*. Aquí tens més exemples:

<i>mi lape la ali li pona.</i>	Quan dormo, tot va bé.
<i>sina moku e telo nasa la sina nasa.</i>	Si beus cervesa, estaràs borratxo.
<i>sina moli la sina ken ala toki.</i>	Si ets mort, no pots parlar.
<i>mi pali mute la mi pilin ike.</i>	Quan treballo molt, em trobo malament.

Miscel·lània

Com a última cosa que has d'aprendre en aquest curs, t'ensenyaré com fer el comparatiu i el superlatiu. Si et preguntes què és el comparatiu i el superlatiu, és bàsicament el que fas servir quan en català dius *és més que, és el més*. Aquí tens dos exemples en català, amb comparatiu o superlatiu en negreta:

És **el més ràpid** del món .

En Joan és **més simpàtic** que l'Albert.

Ara, per fer servir aquest concepte en Toki Pona, has de separar la teva idea en dues frases separades. Així diries *La Maria és millor que l'Alba*:

jan Malija li pona mute. jan Ala li pona lili. La Maria és molt bona. L'Alba no és gaire bona.

S'entén? Dius que una cosa és molt, mentre dius que l'altra és poc del mateix. Aquí tens més exemples:

mi suli mute. sina suli lili. Jo sóc més gran que tu.
mi moku mute. sina moku lili. Jo menjo més que tu.

Pràctica

Prova de traduir aquestes frases del català a la Toki Pona:

Potser la Maria vindrà.

Aquesta nit passada he mirat Els Joves.

Si ve l'enemic, crema aquests papers.

Potser està a l'escola.

He de treballar demà.

Quan fa calor, suo.

Pensa: Quan hi ha calor, trec un fluïd de la meva pell

Obre la porta.

La lluna és gran aquesta nit.

I ara prova de canviar aquestes frases de la Toki Pona al català:

ken la jan lili li wile moku e telo.

tenpo ali la o kama sona.

sina sona e toki ni la sina sona e toki pona.

Capítol 18

Conclusió (de *jan Pije*)

mi sitelen e kama sona pi toki Inli tawa toki Kataluna. taso mi sitelen ala e ni. jan Pije sitelen e ni:

pona! tenpo ni la sina sona e toki pona mute. toki pona li pona ala pona tawa sina? mi wile e ni: ona li pona tawa sina.

sina sona e toki pona mute. taso sina ken kin kama sona e ijo sin. sina wile sona pona e toki pona la o kama tawa tomo toki pi toki pona. – sina jo e ilo mIRC la o pilin e nena ni. sina lukin e nena *Proceed* la o pilin e ona. – sina jo ala e ilo *mIRC* la sina ken pali e ijo tu: sina ken kama jo e ilo mIRC. anu sina ken tawa ijo <irc://irc.freenode.net/tokipona> kepeken ilo sina.

sina wile ala kama tawa tomo toki la o pana e lipu tawa nimi (bknight009@yahoo.com). mi wile mute toki tawa sina! sina ken la o kepeken e toki pona taso.

toki awen pona li lon li kepeken e toki pona. tenpo pini la toki awen ni li kepeken e toki Inli. taso jan li pana e toki pona tawa ona.

kasi pona kasi suli en jan lili li jan pona. taso ali li ante. ni li toki pona.

jan ike Kin li pakala e tenpo pona Kolisu! jan ike Kin li wile pakala e tenpo pona Kolisu. ona li ken ala ken pona e wile ike ni?

jan Lowe jan Wansa li wile moli e kasi. taso jan Lowe li wile ala e ni.

soweli Kipa li lili. - tenpo suno pi jan moli tenpo suno pi jan moli li pona tawa soweli Kipa.

sina wile e toki awen ni la mi jo e ona. sina pana e lipu tawa nimi (bknight009@yahoo.com) la mi pana e toki awen tawa sina. o kepeken e toki pona taso!

sina sona e toki pona. pona! tenpo ni la sina ken pali. o pana e sona pi toki pona tawa jan ante. o pali e toki awen. o toki kepeken toki pona! toki pona li toki pona. mi wile e ni: jan mute li sona e ona. sina ken kama e ni.

o pona!

Capítol 19

Solucions als exercicis

Frases bàsiques

La gent és bona. *jan li pona.*
Estic menjant. *mi moku.*
Ets alt. *sina sulì.*
L'aigua és simple. *telo li pona.*
El llac és gran. *telo li sulì.*

suno li sulì. El sol és gran
mi sulì. Sóc important / Estic gras
jan li moku. Algú menja

Complement directe

Tinc una eina. *mi jo e ilo.*
Ella menja fruita. *ona li moku e kilì.*
Alguna cosa m'està mirant. *ijo li lukin e mi.*
Ell vol aixafar l'aranya. *ona li wile pakala e pipi.*
La pera és un menjar i és bona. *kilì li moku li pona.*
L'escarabat té set. *pipi li wile moku e telo.*

mi lukin e ni. Estic mirant allò.
mi wile unpa e ona. Vull fer sexe amb ell/ella
jan li wile jo e ma. La gent vol posseir el país.
mi jan li sulì. Sóc algú i sóc important

Adjectius, noms compostos i adverbis

mi jo e kilì.
ona li pona li lilì.
mi moku lilì e kilì lilì.

Tinc una fruita
És bona i petita
Mossego una mica la fruita petita

El líder va beure aigua bruta.	<i>jan lawa li moku e telo jaki.</i>
Necessito una forquilla.	<i>mi wile e ilo moku.</i>
Un enemic els ataca.	<i>jan ike li utala e ona mute.</i>
Aquella mala persona té roba estranya.	<i>jan ike ni li jo e len nasa.</i>
Vam beure molt de vodka.	<i>mi mute li moku e telo nasa mute.</i>
Els nens miren els adults.	<i>jan lili li lukin e jan suli.</i>

<i>mi lukin sewi e tomo suli.</i>	Miro enlaire cap al gran edifici.
<i>seli suno li seli e tomo mi.</i>	La calor del sol escalfa casa meva.
<i>jan lili li wile e telo kili.</i>	La mainada volen suc de fruita.
<i>ona mute li nasa e jan suli.</i>	Els van fer tornar bojós els adults.

Preposicions 1: *lon, kepeken, i tawa*

He arreglat la llanterna amb una eina petita.	<i>mi pona e ilo suno kepeken ilo lili.</i>
M'agrada la Toki Pona.	<i>toki pona li pona tawa mi.</i>
Els hem donat menjar.	<i>mi mute li pana e moku tawa ona mute.</i>
Aquest és pel meu amic.	<i>ni li tawa jan pona mi.</i>
Les eines són al contenidor.	<i>ilo li lon poki.</i>
Aquella ampolla és al fang.	<i>poki ni li lon jaki.</i>
Vull anar a la seva casa amb el meu cotxe.	<i>mi wile tawa tomo ona kepeken tomo tawa mi.</i>
S'estan queixant.	<i>ona mute li utala toki.</i>

<i>sina wile kama tawa tomo toki.</i>	Hauries de venir al xat.
<i>jan li toki kepeken toki pona lon tomo toki.</i>	La gent parla en Toki Pona al xat.
<i>mi tawa tomo toki. ona li pona tawa mi.</i>	Vaig al xat. És bo per a mi.
<i>sina kama jo e jan pona lon ni</i>	Faràs amics allà.

Preposicions 2

El meu amic està al meu costat.	<i>jan pona mi li lon poka mi.</i>
El sol és sobre meu.	<i>suno li lon sewi mi.</i>
La terra és sota meu.	<i>ma li lon anpa mi.</i>
Les coses dolentes són darrera meu.	<i>ijo ike li lon monsi mi.</i>
Estic bé perquè estic viu.	<i>mi pona tan ni: mi lon.</i>
Miro el paisatge al costat del meu amic.	<i>mi lukin e ma poka jan pona mi.</i>
La gent semblen formigues.	<i>jan li lukin sama pipi.</i>

<i>poka mi li pakala.</i>	Em fa mal al costat.
<i>mi kepeken e poki e ilo moku.</i>	Faig servir un bol i una cullera.
<i>jan li lon insa tomo.</i>	Algú està dins la casa.

Negació - Preguntes de sí o no

És divertit? Sí.	<i>ni li musi ala musi? musi.</i>
M'has de dir perquè.	<i>sina wile toki e tan tawa mi.</i>
Hi ha un insecte darrera meu?	<i>pipi li lon ala lon poka mi?</i>
T'agrado?	<i>mi pona ala pona tawa sina?</i>
No puc dormir.	<i>mi ken ala lape.</i>
No vull parlar amb tu.	<i>mi wile ala toki tawa sina.</i>
Ell no ha anat cap al llac.	<i>ona li tawa ala telo.</i>

<i>sina wile ala wile pali? wile ala.</i>	Vols treballar? No.
<i>jan utala li seli ala seli e tomo?</i>	El guerrer crema la casa?.
<i>jan lili li ken ala moku e telo nasa.</i>	La mainada no pot beure cervesa.
<i>sina kepeken ala kepeken e ni?</i>	Ho fas servir això?
<i>sina ken ala ken kama?</i>	Pots venir?

Gènere, paraules no oficials i ordres

La Sussana està boja.	<i>jan Susana li nasa.</i>
Vés!	<i>o tawa!</i>
Mare, espera.	<i>mama meli o awen.</i>
Vinc d'Europa.	<i>mi kama tan ma Elopa.</i>
Hahaha! Això és divertit.	<i>a a a! ni li musi.</i>
El meu nom és Ken.	<i>nimi mi li ken.</i>
Hola, Anna.	<i>jan Ana o, toki.</i>
&@#\$(com en els còmics, quan algú s'empenya)	<i>pakala!</i>
Vull anar a Austràlia (Austràlia = Oselija).	<i>mi wile tawa ma Oselija.</i>
Adéu! (dit per qui marxa)	<i>mi tawa!</i>

<i>mu.</i>	Meuu, bup bup, muu, etc.
<i>mi wile kama sona e toki Inli.</i>	Vull aprendre anglès.
<i>jan Ana o pana e moku tawa mi.</i>	Anna, dóna'm menjar.
<i>o tawa musi poka mi!</i>	Balla amb mi!
<i>jan Mose o lawa e mi mute tawa ma pona.</i>	Moisès, guia'ns cap a la bona terra.
<i>tawa pona.</i>	Adéu (dit per la persona que es queda).

Preguntes utilitzant *seme*

Què vols fer?	<i>sina wile pali e seme?</i>
Qui t'estima?	<i>jan seme li olin e sina?</i>
És dolç això?	<i>ni li suwi ala suwi?</i>
Me'n vaig al llit.	<i>mi tawa supa lape.</i>
Vé més gent?	<i>jan sin li kama ala kama?</i>
Dóna'm una piruleta!	<i>o pana e suwi tawa mi!</i>
Qui hi ha per aquí?	<i>jan seme li lon?</i>
Quin insecte t'ha pessigat?	<i>pipi seme li pakala e sina?</i>
Amb qui anaves?	<i>sina tawa poka jan seme?</i>
A ell li encanta menjar	<i>moku li pona tawa ona.</i>

<i>jan Ken o, mi olin e sina.</i>	Ken, t'estimo.
<i>ni li jan seme?</i>	Qui és aquest?.
<i>sina lon seme?</i>	On estàs?
<i>mi lon tan seme?</i>	Perquè estic aquí?
<i>jan seme li meli sina?</i>	Qui és la teva xicota/dona?
<i>sina tawa ma tomo tan seme?</i>	Perquè vas anar a la ciutat?
<i>sina wile tawa ma seme?</i>	On vols anar?

pi

El fill de l'Anna és divertit. *jan lili pi jan Ana li musi.*
Sóc un Tokiponista. *mi jan pi toki pona.*
És un bon músic. *ona li jan pona pi kalama musi.*
El capità del vaixell menja. *jan lawa pi tomo tawa telo li moku.*
Bup bup. *mu.*
La música d'en Canimas és bona. *kalama musi pi jan Kanima li pona.*
Qui del grup és important? *jan seme pi kulupu ni li sulì?*
Casa nostra està feta un fàstig. *tomo pi mi mute li pakala.*
Com s'ho ha fet? *ona li pali e ni kepeken nasin seme?*

kili pi jan Nuja li ike.
len pi jan Susana li jaki.
mi sona ala e nimi pi ona mute.
mi wile ala toki pi kalama musi.
mi wile toki meli.
sina pakala e ilo kepeken nasin seme?
jan Wasintan li jan lawa pona pi ma Mewika.

wile pi jan ike li pakala e ijo.

La fruita de la Núria és dolenta.
La roba de la Sussana és bruta.
No sé el nom d'ells.
No vull parlar de música.
Vull parlar de noies.
Com has trencat l'eina?
Washington va ser un
bon líder d'Amèrica.
La voluntat de la mala
gent espatlla les coses.

Conjuncions, temperatura

Vols venir o què? *sina wile kama anu seme?*
Vols menjar o aigua? *sina wile e moku anu telo?*
Encara vull anar a casa meva. *mi kin while tawa tomo mi.*
Aquest paper és fred. *lipu ni li lete pilin.*
M'agraden els diners d'altres països. *mani pi ma ante li pona tawa mi.*
Me'n vull anar, però no puc. *mi wile tawa. taso mi ken ala.*
Estic sol. *mi taso li lon.*

mi olin kin e sina. Encara t'estimo.
mi pilin e ni: ona li jo ala e mani. Em sembla que no té diners.
mi wile lukin e ma ante. Vull veure altres països.
mi wile ala e ijo. mi lukin taso. No vull res. Només estic mirant.
sina wile toki tawa mi je anu meli?. Vols parlar d'un home, o d'una dona?

Colors

No veig la bossa blava. *mi lukin ala e poki laso.*
Una persona petita i verda va
venir del cel. *jan laso jelo lili li kama tan sewi.*
M'agrada el color lila. *kule loje laso li pona tawa mi.*
El cel és blau. *sewi li laso.*
Mira aquell insecte vermell! *o lukin e pipi loje ni!*
Vull el mapa. *mi wile e sitelen ma.*
Mires Els Aurons? *sina lukin ala lukin e sitelen tawa Els Aurons?*
Quin color t'agrada? *kule seme li pona tawa sina?*

<i>sunò li jelo.</i>	El sol és groc.
<i>telo sulí li laso.</i>	El mar (gran aigua) és blau.
<i>mi wile moku e kilí loje.</i>	Vull menjar una fruita vermella.
<i>ona li kule e tomo tawa</i>	Ell pinta el cotxe.

*ma mi li pimeja.
kalama ala li lon.
mi lape. mi sona.*

El meu món és fosc.
No hi ha sorolls.
Dormo. Ho sé.

Éssers vius

Vull un gatet.	<i>mi wile e soweli líli.</i>
Ah! El dinosaure se'm vol menjar!	<i>a! akesi li wile moku e mi!</i>
El mosquit m'ha mossegat.	<i>pipi li moku e mi.</i>
Les vaques diuen muu.	<i>soweli li toki e mu.</i>
Els ocells volen en l'aire.	<i>waso li tawa lon kon.</i>
Vinga, mengem peix.	<i>mi mute o moku e kala.</i>
Les flors són maques.	<i>kasi kule li pona lukin.</i>
M'agraden les plantes.	<i>kasi li pona tawa mi.</i>

<i>mama ona li kepeken e kasi nasa.</i>	La seva mare feia servir marihuana.
<i>akesi li pana e telo moli.</i>	La serp va escupir verí.
<i>pipi li moku e kasi.</i>	Els insectes mengen plantes.
<i>soweli mi li kama moli.</i>	El meu gos s'està morint.
<i>jan Pawe o, mi wile ala moli.</i>	Forrest, no vull morir.
<i>mi lon ma kasi.</i>	Estic al bosc.

El cos

Fes-me un petó.	<i>o pilin e uta mi kepeken uta sina.</i>
He de pixar.	<i>mi wile pana e telo jelo.</i>
Tinc el cabell moll.	<i>linja mi li telo.</i>
Tinc alguna cosa a l'ull.	<i>ijo li lon oko mi.</i>
No sento el que dius.	<i>mi ken ala kute e toki sina.</i>
He d'anar a cagar.	<i>mi wile pana e ko jaki.</i>
Aquell forat és gran.	<i>lupa ni li sulí.</i>

<i>a! telo sijelo loje li kama tan nena kute mi!</i>	Ah! Em surt sang de l'orella!
<i>o pilin e nena.</i>	Toca el botó.
<i>o moli e pipi kepeken palisa.</i>	Mata l'insecte amb el bastó.
<i>luka mi li jaki. mi wile telo e ona.</i>	Tinc les mans brutes. Me les vull rentar.
<i>o pana e sike tawa mi.</i>	Dóna'm la pilota.
<i>mi pilin e seli sijelo sina.</i>	Sento la calor del teu cos.

Números

Vaig veure tres ocells.	<i>mi lukin e waso tu wan.</i>
Ve molta gent.	<i>jan mute li kama.</i>
La primera persona és aquí.	<i>jan pi nanpa wan li lon.</i>
Tinc dos cotxes.	<i>mi jo e tomo tawa tu.</i>
Venen algunes (no gaires) persones.	<i>jan mute lili li kama.</i>
Uniu-vos!	<i>o wan!</i>

<i>mi weka e ijo tu ni.</i>	Em vaig desfer d'aquestes dues coses.
<i>o tu.</i>	Partiu-vos. Separeu-vos.
<i>mi lukin e soweli luka.</i>	Veig cinc mamífers.
<i>mi weka.</i>	Era lluny.

la

Potser la Maria vindrà.	<i>ken la jan Malija li kama.</i>
Aquesta nit passada he mirat Els Joves.	<i>tenpo pimeja pini la mi lukin e sitelen tawa Els Joves.</i>
Si ve l'enemic, crema aquests papers.	<i>jan ike li kama la o seli e lipu ni.</i>
Potser està a l'escola.	<i>ken la ona li lon tomo sona.</i>
He de treballar demà.	<i>tenpo suno kama la mi wile pali.</i>
Quan fa calor, suo.	<i>seli li lon la mi pana e telo tan selo mi.</i>
Obre la porta.	<i>o open e lupa.</i>
La lluna és gran aquesta nit.	<i>tenpo pimeja ni la mun li sulì.</i>

<i>ken la jan lili li wile moku e telo.</i>	Potser el nen té set.
<i>tenpo ali la o kama sona.</i>	Aprèn sempre!
<i>sina sona e toki ni la sina sona e toki pona.</i>	Tradueix-te-la tu mateix. :-)